

Obiteljska otpornost: razlika u percepciji kod majki u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima

Martinuš, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:836083>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Helena Martinuš

**OBITELJSKA OTPORNOST: RAZLIKA U
PERCEPCIJI KOD MAJKI U
JEDNORODITELJSKIM I
DVORODITELJSKIM OBITELJIMA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Helena Martinuš

**OBITELJSKA OTPORNOST: RAZLIKA U
PERCEPCIJI KOD MAJKI U
JEDNORODITELJSKIM I
DVORODITELJSKIM OBITELJIMA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Andreja Brajša-Žganec

Zagreb, 2024.

Obiteljska otpornost: razlika u percepciji kod majki u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima

Sažetak

Obiteljska otpornost kao dosad nedovoljno istražen koncept definira se kao sposobnost odupiranja i oporavka od kriza i životnih nedaća u obitelji (Walsh, 2016). Cilj ovog istraživanja je ispitati razlike u šest dimenzija obiteljske otpornosti (obiteljska komunikacija i rješavanje problema, korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, zadržavanje pozitivne perspektive, obiteljska povezanost, obiteljska duhovnost i sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama) u percepciji kod majki koje žive u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima te ispitati utjecaj sociodemografskih obilježja majki (dob, prihod i broj djece) na ukupnu obiteljsku otpornost s obzirom na obiteljsku strukturu. Sudionice ovog istraživanja, njih 1116, su ispunjavale Upitnik za procjenu otpornosti obitelji (eng. Family Resilience Assessment Scale, FRAS, Sixbey, 2005) te upitnik o sociodemografskim obilježjima. Ovi podaci prikupljeni su projektom „CHILD-WELL (Dobrobit djeteta u kontekstu obitelji)“. Rezultati t-testa upućuju na postojanje malih razlika kod majki iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji u pet dimenzija obiteljske otpornosti, osim u dimenziji zadržavanja pozitivne perspektive, na način da majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju nešto nižu percepciju. Nadalje, analizom varijance nisu pronađeni statistički značajni rezultati interakcije sociodemografskih varijabli majki (dob, prihod, broj djece) s obiteljskom strukturom na ukupnu obiteljsku otpornost. Međutim, pronađeno je djelovanje efekta prihoda majki na razinu obiteljske otpornosti na način da majke koje su zadovoljne svojim prihodom iskazuju višu percepciju obiteljske otpornosti. Također, uključivanjem prihoda majki u analizu smanjuje se veličina učinka obiteljske strukture na otpornost obitelji, što dodatno ukazuje na važnost uključivanja prihoda kućanstva u ovakva istraživanja. Ovo istraživanje potiče na daljnje proučavanje obiteljske otpornosti i stvaranje adekvatnije pomoći u jednoroditeljskim obiteljima.

Ključne riječi: *obiteljska otpornost, jednoroditeljske obitelji, dvoroditeljske obitelji, majke, prihod majki*

Family resilience: differences in perception among mothers in single-parent and two-parent families

Abstract

Family resilience, as a concept that has been insufficiently explored thus far, is defined as the ability to resist and recover from crises and life adversities within the family (Walsh, 2016). The aim of this research is to examine differences in six dimensions of family resilience (family communication and problem-solving, utilization of economic and social resources, maintaining a positive outlook, family connectedness, family spirituality, and finding meaning in adversity) in the perception of mothers living in single-parent and two-parent families, and to investigate the influence of mothers' sociodemographic characteristics (age, income, and number of children) on overall family resilience considering family structure. The participants in this study, numbering 1116, completed the Family Resilience Assessment Scale (FRAS, Sixbey, 2005) and a questionnaire on sociodemographic characteristics. These data were collected as part of the "CHILD-WELL (Child Wellbeing in the Context of Family)" project. The results of the t-test indicate small differences among mothers from single-parent and two-parent families in five dimensions of family resilience, except in the dimension of maintaining a positive outlook, where mothers from single-parent families exhibit slightly lower perception. Furthermore, analysis of variance did not yield statistically significant results regarding the interaction of mothers' sociodemographic variables (age, income, number of children) with family structure on overall family resilience. However, an effect of mothers' income on the level of family resilience was found, with mothers who are satisfied with their income showing a higher perception of family resilience. Additionally, by including mothers' income in the analysis, the magnitude of the effect of family structure on family resilience decreases, further emphasizing the importance of incorporating household income into such research. This study encourages further examination of family resilience and the development of more adequate support for single-parent families.

Keywords: *Family resilience, single-parent families, two-parent families, mothers, income of mothers*

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. <i>Psihološka otpornost</i>	1
1.2. <i>Obiteljska otpornost</i>	3
1.2.1. <i>Definiranje obiteljske otpornosti</i>	3
1.2.2. <i>Komponente obiteljske otpornosti</i>	4
1.2.3. <i>Model Frome Walsh</i>	7
1.3. <i>Obiteljska struktura</i>	9
1.3.1. <i>Dvoroditeljske i jednoroditeljske obitelji</i>	9
1.4. <i>Odnos obiteljske otpornosti te jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji s majkama kao nositeljicama</i>	11
2. Cilj i problemi istraživanja	15
2.1. <i>Cilj istraživanja</i>	15
2.2. <i>Problemi i hipoteze istraživanja</i>	15
3. Metoda	17
3.1. <i>Sudionici</i>	17
3.2. <i>Instrumenti</i>	17
3.3. <i>Postupak</i>	19
4. Rezultati	20
5. Rasprava	31
6. Zaključak	38
7. Literatura	40

1. Uvod

Smatra se da je obitelj najvažnija zajednica u društvenom sustavu i temeljna socijalna institucija koja presudno utječe na sudbinu pojedinca (Puljiz, 2002). Kao takva, ona je važna za dobrobit svih članova obitelji i njihovo nošenje sa stresom. Otpornost na stres, kao obilježje obitelji, kasnih se 80-ih godina prošlog stoljeća razvija u pojam obiteljske otpornosti. Postoji mnogo definicija obiteljske otpornosti, a jedna od vodećih znanstvenica na ovom polju, Walsh (2016), navodi da je koncept obiteljske otpornosti sposobnost odupiranja i oporavka od kriza i životnih nedaća u obitelji. Jedna od ključnih komponenti obiteljske otpornosti smatraju se zaštitni čimbenici koji su razlog oporavka obitelji nakon životnih nedaća (Herdiana, Suryanto i Seger Handoyo, 2018). Kao bitan zaštitni čimbenik obiteljske otpornosti navodi se i struktura obitelji koja u današnjem svijetu sve dalje odmiče od tradicionalnog poimanja obitelji kao zajednica oca, majke i djece. Sve je više jednoroditeljskih obitelji u obiteljskim kućanstvima, pa ih tako u Hrvatskoj ima čak 19,8% (DZS, 2021), a u Europskoj Uniji postotak jednoroditeljskih obitelji u kućanstvima s djecom iznosi 14% (Eurostat, 2020)¹. Roditelj s kojim dijete živi u jednoroditeljskoj obitelji je u 85% slučajeva majka (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003) što nije iznenađujući podatak jer su tradicionalno majke one koje više brinu o odgoju djece u obitelji. Isto tako, podaci govore da majke u jednoroditeljskim obiteljima iskazuju tendenciju veće razine depresivnosti te percipiraju manju socijalnu podršku i slabiji materijalni status od onih koje žive u cjelovitim obiteljima (Galić, Ljubotina i Sušac, 2022), što bi moglo utjecati na lošiju (nižu) percepciju obiteljske otpornosti kod jednoroditeljskih obitelji. No, neka istraživanja se ne slažu s time te navode da su jednoroditeljske obitelji (naprema dvoroditeljskim) zapravo zaštitni čimbenik u konceptu obiteljske otpornosti (Benzies i Mychasiuk, 2009). S obzirom na vrlo oskudna istraživanja na području obiteljske otpornosti u jednoroditeljskim obiteljima, bit će izazovno raditi na ovoj temi.

1.1. Psihološka otpornost

¹ Podatak od 14% jednoroditeljskih obitelji na razini Europske unije dobiven je od ukupnog broja kućanstva s djecom, dok je podatak od 19,8% jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj dobiven od ukupnog broja obiteljskih kućanstva. U obiteljska kućanstva pripada i kategorija „par bez djece“ (uz „par s djecom“, „majka s djecom“, „otac s djecom“) dok se u kućanstvima s djecom gledaju samo ona kućanstva u kojima postoji dijete/djeca. Stoga, ovi postotci nisu izravno usporedivi.

Konstrukt psihološke otpornosti u svojoj dosadašnjoj povijesti istraživanja, od polovice prošlog stoljeća, ima mnogo definicija prema različitim autorima. Jedna od definicija govori da je psihološka otpornost pozitivna prilagodba unatoč nepovoljnim životnim prilikama ili okolnostima s kojima se ljudi neizbježno susreću (Luthar, Cicchetti i Becker, 2000a). Nepovoljne životne prilike ili nedaće čovjeka mogu biti stresni ili traumatski događaji kao što su doživljavanje prirodnih katastrofa, terorističkih napada, smrt bliskih osoba, težih i po život ugrožavajućih bolesti, no isto tako i značajne interindividualne razlike u reakcijama (Mancini i Bonanno, 2006). Iako se prema prethodnoj navedenoj definiciji, otpornost doima kao jednostavan koncept, u pregledu istraživanja nije tako. Neki autori (Windle, 2011) smatraju da ne postoji konsenzus u konceptualizaciji i operacionalizaciji pojma otpornosti zbog arbitrarnosti u interpretiranju i korištenju koncepta. No, većina definicija u literaturi sadrže zajedničke ključne karakteristike otpornosti kao što su postojanje rizika, dinamičnost procesa, prilagodljivost suočavanja te dobri ishodi (Fletcher i Sarkar, 2013; Luthar i sur., 2000a; Masten, 2001). Isto tako, postoji konsenzus između istraživača da postoje dva bazična elementa otpornosti: prisustvo značajne teškoće i prilagodljivog ishoda usprkos riziku (Fletcher i Sarkar, 2013). Ako postoji odsustvo značajne životne teškoće, u tom slučaju ne možemo smatrati da se radi o psihološkoj otpornosti, već o normalnom (normativnom) razvoju ili generalno o dobroj prilagodbi (Luthar i sur., 2000a). Uz navedeno, važno je naglasiti moguće uzroke otpornosti koje navode Masten i Wright (2010), a to su: *odupiranje* (eng. *resistance*), koje definiraju kao stabilno funkcioniranje unatoč rizicima i životnim nedaćama, zatim *oporavak* (eng. *recovery*), koji je definiran kao pojam koji dolazi nakon izloženosti riziku, a sadrži pojavu smetnji u funkcioniranju, zatim *normalizacija* (eng. *normalization*), koja je okarakterizirana prilagodbom kroz vrijeme, te na kraju *transformacija ili restrukturiranje* (eng. *transformation*) koje govori o poboljšanju funkcioniranja nakon životne nedaće, ponekad i bolje funkcioniranje nego što je bilo prije nedaće. Prema navedenom, uzroci otpornosti nam mogu ukazivati na moguće različite ishode iz kojih se može izaći kao snažnija i funkcionalnija osoba. Psihološka otpornost je zapravo komponenta koja daje odgovor na pitanje zašto neki ljudi bolje od drugih uspiju prevladati teške životne nedaće ili se oporaviti nakon njih (Kosi, 2020).

Iako pojam otpornosti ne dolazi iz područja psihologije gdje se prvo naziva psihosocijalna otpornost (Rutter, 1987), već iz prirodnih znanosti (Gauvin–Lepage, Lefebvre i Malo, 2014), danas se koristi u gotovim svim područjima i može se primijeniti na različite sustave kao što su

obitelj i zajednica (Kosi, 2020). Zbog njezine adaptabilnosti na različita znanstvena područja, kao nadogradnja individualnoj (psihološkoj) otpornosti nastaje pojam obiteljska otpornost (Ferić, Maurović i Žižak, 2016). Laka primjena psihološke otpornosti na društvene sustave i stvaranje pojma obiteljske otpornosti leži u presudnom utjecaju međuljudskih odnosa i društvene podrške (Walsh, 2016). Obiteljska otpornost je relativno nov, no važan istraživački koncept u društvenim znanostima koji sa sobom nosi brojne izazove.

1.2. Obiteljska otpornost

Koncept obiteljske otpornosti kakvog znamo danas nije bio razvijen sve do kasnih 1980-ih i ranih 1990-ih, kada su istraživači poput McCubina i McCubina (1992, prema Van Breda, 2001), Frome Walsh (1996) i Ann Masten (2002) počeli razvijati i primjenjivati ovaj koncept u svojim istraživanjima. Zapravo je istraživanje stresa, suočavanja i prilagodbe obitelji (Patterson, 2002a) bilo ishodište razvitka pojma obiteljske otpornosti 70-ih godina prošlog stoljeća. Od tada, obiteljska otpornost je postala značajna tema istraživanja u području obiteljske terapije i psihologije, te je dobila priznanje kao važan čimbenik u promicanju dobrobiti i oporavka obitelji nakon krize ili stresnih događaja.

1.2.1. Definiranje obiteljske otpornosti

Neki su istraživači na počecima definirali obiteljsku otpornost kao obilježja ili svojstvo obitelji, npr. međusobno poštivanje, komunikacija, ljubav, (Patterson 2002a, McCubin i McCubin, 1987, prema Hawley, 2013) koja im služe da budu otporniji u slučaju životne nedaće, a ta obilježja su još nazivali i *snagom obitelji* koja je implicirala stajalište „koliko ste snažni, toliko ste otporni“. Iako tada popularno stajalište, ono sa sobom nosi glavni nedostatak, a to je izuzimanje rizika kojem je obitelj izložena (Ungar, 2013), odnosno vrste životne nedaće. Danas je prihvaćeno i prevladavajuće viđenje obiteljske otpornosti kao procesa (Luthar, 2006, Ungar, 2011, Luthar i Cicchetti, 2000). Navedeni autori ističu da je otpornost dinamički i kontinuirani procesni fenomen, a ne statička karakteristika, odnosno da otpornost nije samo fiksna osobina koju posjeduju određene obitelji, već skup prilagodljivih procesa i interakcija koje se odvijaju unutar obiteljskog sustava tijekom vremena. Sagledavanje obiteljske otpornosti kao procesa omogućava nam uviđanje aspekta promjenjivosti ovog koncepta (Ferić i sur., 2016) kao što je nestabilnost otpornosti. Odnosno, ako obitelj pokazuje otpornost u jednoj situaciji, ne znači da će

isto pokazivati i u drugačijoj situaciji tijekom života (Masten i Powell, 2003). Da je obiteljska otpornost proces, smatra i Ungar (2011) te navodi raspoloživost resursa u okolini kao veliku značajnost, a isto tako i sposobnost obitelji da koristi te resurse. Nadalje, Luthar i Cicchetti (2000) ističu još jednu važnu značajku obiteljske otpornosti, a to je ishod - koji je najčešće, unatoč rizicima, dobar. Shodno navedenom, možemo zaključiti da postoji slaganje znanstvenika u koncepciji obiteljske otpornosti, tako da sadrži komponente rizika, zaštitnih čimbenika (resursa) i dobrog ishoda. Iako konstrukt obiteljske otpornosti mnogo obećava, nije postignut univerzalni dogovor o tome kako operacionalizirati ovo intrigantno područje (DeHaan, Hawley i Deal, 2012).

Neke od danas najpoznatijih definicija obiteljske otpornosti su sljedeće:

- 1) „proces koji ima cilj smanjiti stres i ranjivost u visokorizičnim situacijama, promovirajući ozdravljenje i rast iz krize te osnaživanje obitelji da prebrode dugoročne nedaće“ (Walsh, 2003, str. 5).
- 2) “kapacitet dinamičkog sustava koji se uspješno prilagođava na smetnje koje mu ugrožavaju njegovu funkciju, vitalnost ili razvoj” (Masten, 2014a, str. 10).
- 3) „sposobnost obitelji da pozitivno odgovori na nedaću te „izađe“ iz situacije ojačana, s više resursa i više povjerenja nego prije“ (Simon, Murphy i Smith, 2005, str. 427),

Važno je isto naglasiti definiranje obiteljske otpornosti autorice Ann Masten prema relacijskim razvojnim sustavima (Masten, 2015). Ova perspektiva integrira ideje iz ekološke teorije (Bronfenbrenner & Morris, 1998; prema Masten, 2015), razvojne systemske teorije (Lerner, 2006, Sameroff, 2010; prema Masten, 2015), obiteljske systemske teorije (Goldenberg & Goldenberg, 2013; prema Masten 2015) i teorije otpornosti (Cicchetti, 2013, Masten, 2013, 2014b; prema Masten, 2015). Obitelj, grupa vršnjaka, školsko ili radno okruženje i veći društveni sustavi mogu se promatrati kao ugniježdeni konteksti za društvene kompetencije (Bronfenbrenner, 1979; prema Kilanowski 2017). Integracija ovih sustava zapravo govori da ljudska prilagodba i razvoj proizlaze iz kontinuiranih interakcija na mnogim razinama funkcija unutar pojedinca, kao i između pojedinca i njegove okoline (Masten, 2015).

1.2.2. Komponente obiteljske otpornosti

Kao što je prije rečeno, postoji konsenzus između istraživača da se obiteljska otpornost sastoji od 3 glavne komponentne: rizika, zaštitnih čimbenika i dobrog ishoda. Ferić i sur. (2016,

str. 9) navode da je „obiteljska otpornost proces koji započinje rizikom, facilitiran je pomoću zaštitnih čimbenika, a završava dobrim ishodom“.

Unutar istraživanja otpornosti, nužan uvjet je iskustvo *rizika* koji nosi značajnu prijetnju za razvoj negativnog ishoda (Winlde, 2010). Walker i Avant (2005) ih nazivaju prethodnicima nekog događaja koji se moraju dogoditi prije pojave nekog koncepta ili pojma. Glavne kategorizacije u istraživanjima dijele rizik na nekoliko načina: normativan rizik ili rizik s visokom razinom intenziteta, je li rizik kratkotrajan ili dugotrajan, dolazi li do kulminacije rizika te u kojoj se razvojnoj fazi obitelj nalazi (Ferić i sur., 2016). Walsh (2016), koja rizike naziva izazovima, smatra da su normativni rizici životni ciklusi prijelaza poput umirovljenja, razvoda ili ponovnog braka, iznenadnog gubitka posla, prerane smrti ključnog člana obitelji, preseljenja ili nasilja u gradu. Newland (2014) pak smatra da su siromaštvo i geografska mjesta s ograničenim resursima ili visokim razinama nasilja u susjedstvu najveći sveprisutni rizici obitelji. Siromašne obitelji potencijalno se suočavaju s višestrukim stresovima, poput nezaposlenosti, stanovanje ispod standarda, nedostatak zdravstvene skrbi, kriminal, nasilje i zlorporaba supstanci (Staveteig & Wigton, 2005; prema Black i Lobo, 2008). Nadalje, primjerice COVID-19 pandemija doprinijela je promjenama u rutini koje negativno utječu na psihološko zdravlje roditelja i može predstavljati značajne rizike za dobrobit i otpornost njihove djece (Harini i Kaloeti, 2021). Međutim, istraživanje Yuda i Munir-a (2023) ukazuje da je pandemija donekle spasila siromašne obitelji od financijske nesigurnosti jer su mjere socijalnog distanciranja tijekom pandemije smanjile intenzitet sociokulturnih aktivnosti, koje zahtijevaju financijski doprinos članova zajednice, što je na kraju rezultiralo s više potencijalnih ušteda za siromašne. Vanderbilt-Adriance i Shaw (2008) također naglašavaju da nisu svi rizici jednake ozbiljnosti, neki mogu biti akutni, a drugi kronični i perzistentni. Kumulativnim rizikom i mnogostrukost prijetnji Patterson (2002a) smatra lancem međusobno povezanih opasnosti koje se gomilaju tijekom vremena, osobito u situacijama kronične nevolje (npr. dugotrajna bolest, siromaštva ili obiteljskog nasilja). Isto tako, razvojna faza obitelji za Simona i sur. (2005), od velike je važnosti jer nije jednako suočava li se obitelj s nekim problemom kada su djeca u predškolskoj dobi ili u adolescenciji. Shodno navedenome, možemo reći da se pojam rizika odnosi na faktore ili okolnosti koje mogu negativno utjecati na obitelj i izazvati poteškoće, stres ili krizu te dovesti do narušavanja obiteljskog funkcioniranja.

Istraživanja o obiteljskoj otpornosti zapravo pokušavaju odgovoriti na pitanje što razlikuje obitelji koje napreduju u izazovnim okolnostima od onih koje se ne uspiju uzdići iznad nesreća, a odgovor bi mogli pronaći u *zaštitnim čimbenicima*. Zaštitne faktore u obitelji nalazimo u obliku pozitivnih osobina koje mogu potaknuti obitelji na izlazak iz krizne situacije (Herdiana, 2019; prema Harini i Kaloeti, 2021). Obiteljska bliskost, odnosno kohezija, jasna komunikacija, utješne rutine ili rituali, obiteljska uvjerenja ili identitet koji prenosi smisao i nadu su zaštitni procesi obiteljske otpornosti (Masten, 2015). Black i Lobo (2008) kao zaštitne faktore navode pozitivnu perspektivu, duhovnost, sklad između članova obitelji, fleksibilnost, komunikaciju u obitelji, financijsko upravljanje, rutine i rituale, mreža podrške obitelji te obiteljsko vrijeme. Za dobrobit obitelji, za koju Newland (2014) navodi da se sastoji od elementa obiteljske otpornosti, važno je roditeljsko fizičko zdravlje (uključujući zdravstvena ponašanja, ishode i strategije upravljanja) s kojim je povezano i mentalno zdravlje roditelja i funkcioniranje obitelji. Programi obiteljske terapije i edukacije, uključujući obrazovanje o obiteljskom životu često su osmišljeni da pomognu roditeljima da uspostave rutinu, reguliraju vlastite emocije i ponašanje, nadziru i discipliniraju djecu, ojačaju pozitivno ponašanje njihove djece – upravo ove promjene mogu poboljšati obrasce obiteljske interakcije na više razina (Fisher i sur., 2006, Sandler i sur., 2010; prema Masten, 2015). Navedeno pozitivno roditeljstvo uz povezanost, komunikaciju, afektivnu prisutnost, roditeljsku uključenost i rješavanje problema za Sheridan, Sjuts i Coutts (2013) su obilježje otpornih obitelji. Nadalje, McKinley i Lilly (2021) zaštitne faktore nazivaju promotivnim faktorima te navode da veća podrška zajednice i društva, kvaliteta odnosa i zadovoljstvo životom povezani su s većom otpornošću obitelji (u domorodačkim obiteljima).

Tablica 1: Zaštitni faktori prema ekološkom modelu (Benzies i Mychasiuk, 2009).

<i>Individualni faktori</i>	<i>Obiteljski faktori</i>	<i>Faktori zajednice</i>
Unutarnji lokus kontrole	Struktura obitelji	Uključenost u zajednicu
Emocionalna regulacija	Stabilnost intimnog odnosa	Prihvatanje od strane vršnjaka
Sustav vjerovanja	Obiteljska kohezija	Podržavajući mentori
Samoučinkovitost	Interakcije djeteta - roditelj	Sigurno susjedstvo
Načini suočavanja sa stresom	Stimulativno okruženje	Pristup obrazovanju i zdravstvu
Viša razina obrazovanja	Socijalna podrška	
Mentalno i fizičko zdravlje	Obitelj istog podrijetla	
Lak temperament	Stabilan prihod	
Ženski spol	Prikladni stambeni prostor	

Prema *Tablici 1*, sve navedene zaštitne faktore možemo kategorizirati u individualne, obiteljske i čimbenike zajednice, a to su napravili i Benzies i Mychasiuk (2009) u svom iscrpnom istraživanju zaštitnih faktora obiteljske otpornosti prema ekološkoj modelu. Možemo reći da zaštitni faktori u obiteljskoj otpornosti služe kao resursi ili karakteristike koje pomažu obiteljima u suočavanju s rizicima i stresom te podržavaju njihovu dobrobit, funkcioniranje i razvoj.

Posljednja komponenta obiteljske otpornosti su *dobri ishodi* koje je teže definirati i operacionalizirati. U Ferić i sur. (2016) smatraju da nema dobrih instrumenata kojim bi se dobri ishodi mogli mjeriti te da isti nisu definirani zbog težine i zahtjevnosti istraživanja obiteljske otpornosti. Odgovore možemo potražiti u istraživanjima individualne otpornosti. Lounds Taylor (2017) smatraju da bi definicija dobrog ishoda mogla biti manje fokusirana na objektivne pokazatelje kao što je zaposlenje, neovisan život ili veze, a više na subjektivne pokazatelje poput kvalitete života ili sreće. Visoka razina zadovoljstva životom i pozitivne emocionalnosti vezane su uz pozitivno funkcioniranje pojedinca i obitelji (Carlson, Kacmar, & Williams, 2000). Isto tako, kao dobar ishod možemo gledati što se događa nakon životne nedaće ili poteškoće u obitelji. Rutter (2013) i Masten i Wright (2010), kao što je već prije spomenuto, spominju pojam transformacije ili kognitivnog restrukturiranja kod kojeg dolazi do poboljšanja funkcioniranja nakon životne nedaće, čak i bolje nego što je to bilo prije nedaće, a donosi sposobnost suočavanja s budućim stresnim situacijama. Walsh (2016) pak govori da trebamo imati na umu u kojoj se kulturi nalaze obitelji te što u toj kulturi znači funkcionalna obitelj. Dodatno, kada govorimo o dobrim ishodima bitno je isto tako voditi računa što je za koju obitelj dobar ishod.

1.2.3. Model Frome Walsh

Model obiteljske otpornosti autorice Frome Walsh će se detaljnije objasniti jer se u ovom istraživanju koristi instrument Upitnik za procjenu otpornosti obitelji (Sixbey, 2005) koji je sastavljen prema navedenom modelu. Rad Frome Walsh je značajno oblikovao naše razumijevanje obiteljske dinamike i načina na koji obitelji prevladavaju izazove i stresne situacije. Walsh (1996) definira sveobuhvatni model obiteljske otpornosti koji se sastoji od 3 elementa: obiteljski sustav vjerovanja, obiteljska organizacija i komunikacija te rješavanje problema, dok se Upitnik za procjenu otpornosti obitelji sastoji od 6 dimenzija: obiteljska komunikacija i rješavanje problema, korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, zadržavanje

pozitivne perspektive, obiteljska povezanost, obiteljska duhovnost te sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama.

Walsh (2016) *obiteljski sustav vjerovanja* opisuje kao proces koji se odnosi na uvjerenja, vrijednosti i svjetonazor koji obitelj dijeli, a mogu biti uvjerenja o važnosti obiteljske podrške, zajedničkog djelovanja, pružanja sigurne i ljubazne okoline ili vjere u mogućnost preživljavanja i rasta usprkos poteškoćama. Obitelji s jakim obiteljskim sustavom vjerovanja mogu pružiti članovima osjećaj smisla, identiteta i pripadnosti, što im pomaže da se nosi s teškim situacijama. Kao glavne elemente ovdje navodi stvaranje značenja nedaćama (npr. facilitativna procjena, objašnjavanje atribucija, buduća očekivanja, kontekstualizacija nevolje), pozitivnu perspektivu (npr. nada, fokus na potencijal, tolerancija neizvjesnosti, ohrabrivanje) i transcendencija i duhovnost (npr. svrhovitost, inspiracija, vjera, aspiracije).

Obiteljsku organizaciju i komunikaciju Walsh (2016) opisuje kao proces koji se odnosi na način na koji se obitelj organizira i kako komunicira unutar obiteljskog sustava. Obitelji s visokom otpornošću imaju dobro uspostavljene obiteljske strukture, fleksibilnost i jasne uloge te imaju otvorenu i podržavajuću komunikaciju koja potiče izražavanje osjećaja, razumijevanje i rješavanje problema. Kao glavne elemente ovdje navodi fleksibilnost (npr. reorganizacija, restabilizacija, snažno autoritativno vodstvo, uzajamno poštovanje), povezanost (npr. međusobna podrška, timski rad, predanost) te socijalne i društvene resurse (npr. izgradnja financijske sigurnosti, strukturalna podrška, socijalna i podrška od zajednice).

Rješavanje problema Walsh (2016) definira kao proces koji se odnosi na sposobnost obitelji da identificira, analizira i rješava probleme s kojima se susreće. Obitelji s visokom otpornošću razvijaju vještine rješavanja problema koje im pomažu da se nose s izazovima na konstruktivan način, a to može uključivati prepoznavanje resursa unutar obitelji i zajednice, postavljanje jasnih ciljeva, razvijanje strategija za suočavanje s problemima te suradnju i podršku među obiteljskim članovima. Kao glavne elemente ovdje navodi jasnoću (npr. jasne, dosljedne poruke, razrješenje dvosmislene situacije, traženje istine), emocionalna dostupnost i dijeljenje osjećaja (npr. bolne osjećaje kao tuga i strah, pozitivne interakcije kao ljubav i zahvalnost) te zajedničko rješavanje problema (npr. zajedničko donošenje odluka, fokus na cilj, snalažljivost i proaktivni stav).

Ukratko, Froma Walsh definira obiteljsku otpornost kao dinamičan proces kojim obitelji razvijaju prilagodljive strategije, održavaju međusobnu podršku i povezanost, te rastu i razvijaju se unatoč rizicima i stresu pri čemu su vrijeme i društvene promjene ključni čimbenici, a djelovanje obitelji ovisi o društvenom i kulturnom okruženja (Walsh 1996; 2012; 2016).

1.3. Obiteljska struktura

Pojam obitelji može se razlikovati ovisno o kulturi, društvenim normama i zakonima koji reguliraju odnose među članovima obitelji. U svjetlu različitih tipova obitelji prisutnih u današnjem društvu, postalo je sve veći izazov definirati što čini obitelj (Scanzoni, 2021) jer tradicionalna definicija obitelji koja uključuje brak, krvno srodstvo i djecu možda neće biti dovoljna da obuhvati sve različite vrste obitelji koje postoje (Maleš, 2012). Postoje načini razmatranja raznolikosti obiteljskih struktura, koji uključuju ispitivanje odnosa između roditelja i djece (kao što su biološka i posvojena djeca), bračni status roditelja (uključujući one koji su razvedeni, rastavljeni ili ponovno vjenčani), broj roditelja u obitelji (bilo jednoroditeljske ili dvoroditeljske obitelji), te seksualnu orijentaciju roditelja (jesu li heteroseksualni ili homoseksualni parovi) (Wise, 2003). Zbog navedenog danas postoje biološke obitelji (koje se sastoje od oca, majke i njihove djece), posvojiteljske obitelji, obitelji sa samo jednim biološkim roditeljem, rekonstruirane obitelji (nastale novim brakovima ili zajednicama), jednoroditeljske obitelji (obitelji s jednim roditeljem zbog razvoda, smrti ili osobnog izbora), udomiteljske obitelji, višegeneracijske obitelji, izvanbračni parovi, samačka kućanstva, istospolne i surogat obitelji te obitelji u kojima je jedan roditelj dulje vrijeme odsutan od kuće zbog posla, poput pomoraca (Maleš, 2012). Vukasinović (1994; prema Crnković, 2018) pak smatra da postoje samo dvije generalne podijele obitelji na potpunu i nepotpunu obitelji, gdje je potpuna obitelj ona u kojoj postoje dva roditelja i njihova djeca koja žive u jednom domaćinstvu, a nepotpuna ona u kojima je samo jedan roditelj uvijek prisutan u djetetovom životu. Slično navedenom, možemo smatrati i podjelu obitelji na dvoroditeljske i jednoroditeljske obitelji, gdje je dvoroditeljska obitelj ona koju čine dva roditelja i dijete/djeca, a jednoroditeljska obitelj ona koju čini jedan roditelj i dijete/djeca.

1.3.1. Dvoroditeljske i jednoroditeljske obitelji

Dvoroditeljskim obiteljima možemo smatrati tradicionalnu obitelj u kojoj postoje dva roditelja koji se skrbe o njihovom djetetu/djeca, a čest sinonim je cjelovita obitelj. Prema prethodnoj navedenoj podjeli autorice Wise (2003), dvoroditeljskim obiteljima možemo smatrati sve one obitelji u kojima postoje dva roditelja ili dvije osobe koje se skrbi o djeci (posvojiteljske obitelji, izvanbračne zajednice i sl.). Formacija dvoroditeljskih obitelji može biti višestruka poput zajednica koje se sastoje od bioloških roditelja, posvojitelja, majka i poočim ili otac i pomajka (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Vrlo je izazovno definirati jednoroditeljske obitelji budući da one, prema Grozdanić (2000), nisu jedinstvena sociološka kategorija. Takve obitelji najčešće se još nazivaju nepotpunima, nekompletnima, krnjima ili sl. Zakon o socijalnoj skrbi (2023) nalaže da je jednoroditeljska obitelj ona koju čini roditelj i dijete, odnosno dijete koji živi s jednim roditeljem dok drugi roditelj koji ne mora živjeti s djetetom, ispunjava svoje roditeljske obaveze i ima roditeljska prava. Iako se obitelji s jednim roditeljem najčešće zamjenjuju s obiteljima samohranih roditelja, te definicije nisu istoznačne. Samohrani roditelj je onaj koji nije u braku niti u izvanbračnoj zajednici, a sam skrbi i uzdržava dijete, bez drugog roditelja (bio taj roditelj odsutan ili nepostojeći) (Zakon o socijalnoj skrbi, 2023). Stoga, svi samohrani roditelji pripadaju jednoroditeljskim obiteljima, dok sve jednoroditeljske obitelji nisu sastavljene od samohranih roditelja. Uzorci nastajanja jednoroditeljskih obitelji mogu biti razvod roditelja, smrt jednog od roditelja, izvanbračno rođenje djeteta, svjesni izbor ili dugotrajno odsustvo roditelja zbog različitih razloga (npr. bolest, zatvor), odnosno možemo zaključiti da su jednoroditeljske obitelji heterogena skupina. Najčešći razlog nastanka jednoroditeljskih obitelji je razvod braka i to oko 60% (Raboteg-Šarić i sur., 2003), dok od 90-ih godina prošlog stoljeća i rođenje djeteta u izvanbračnim odnosima postaje sve češći uzrok jednoroditeljskih obitelji (Klarin, 2006). Jednoroditeljske obitelji su velikom većinom matrifokalne, tj. žene su u 85% nositeljice jednoroditeljskih obitelji (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Razlozi tomu mogu biti razni, ali onaj najočitiji je da su majke tradicionalno više povezane s djetetom i njegovom brigom te da su one *glavni roditelj* (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2005). Međutim, budući da je svjestan izbor jednoroditeljstva kod žena u porastu, istraživanja daju odgovor i na ovakvu vrstu razloga. Porastu samostalnog majčinstva Osborne, Manning i Smock (2007; prema Graham i Braverman, 2012) pridaju nemogućnosti ostvarivanja stabilne romantične veze te strahu žena od otkućaja biološkog reproduktivnog sata. Isto tako, za neudane majke u prijašnjim vremenima najveća prijetnja bila je

siromaštvo, neobrazovanost i neplanirano začeće (Miljević-Riđički i Pavin-Ivanec, 2007), dok je danas ta slika u društvu drugačija. Prema posljednjim obrađenim podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2021. godine, postotak jednoroditeljskih obitelji u obiteljskim kućanstvima u Hrvatskoj iznosi 19,8% (16,2% čine jednoroditeljske obitelji s majkom, a 3,65% s ocem kao nositeljem), drugim riječima skoro je svaka peta obitelj u Hrvatskoj jednoroditeljska, a taj broj je u porastu (2011. godine je bilo 17,6% jednoroditeljskih obitelji). Iako je od 2018. godine do 2020. broj razvoda padao, sa 6 125 razvoda na 5 135, (DZS, 2021), ovaj fenomen bi mogli objasniti s pojavom pandemije i lockdown-a te nedostupnosti državnih tijela za provedbu razvoda (Begonja, 2021). Međutim, broj jednoroditeljskih obitelji je u porastu te sve manje ljudi sklapa brakove (Krčmar, 2012).

1.4. Odnos obiteljske otpornosti te jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji s majkama kao nositeljicama

Istraživanja koja povezuju obiteljsku otpornost i obiteljsku strukturu su vrlo oskudna. Stoga ćemo u ovom odnosu predstaviti indirektne pokazatelje obiteljske otpornosti, odnosno konstrukte od kojih je operacionalizirana obiteljska otpornost (kao npr., komunikacija, ekonomski resursi) te tomu bliske psihosocijalne pojmove koji nam mogu ukazati na povezanost rezultata i pojava.

Osnovni problemi s kojima se jednoroditeljske obitelji susreću u društvu su problemi vezani uz materijalne resurse, zdravstveni problemi, osuda društva te nedovoljna socijalna podrška (Gašiljević, 2016). Dodatno, Burić (2007) naglašava da su više od 11% primatelja socijalne pomoći upravo jednoroditeljske obitelji, a nezaposlenost, nedostatak socijalne podrške prijatelja i susjeda te nedovoljna informiranost o propisima i pomoći, glavni problemi s kojima se ove obitelji suočavaju u društvu. Isto tako, podaci Popisa stanovništva 2021. pokazuju da je stopa rizika od siromaštva za jednoroditeljske obitelji čak 30,5 % (DZS, 2021), dok je za ostale obitelji 18%. Nadalje, osim osude društva, na stav jednoroditeljskih obitelji utječe i njihov stav prema sebi samima, odnosno na njihov osobni doživljaj situacije u kojoj se nalaze (Raboteg-Šarić, Pećnik, 2010). Nadalje, navedene autorice još tvrde da odgoj djece u jednoroditeljskim obiteljima teži. To potvrđuju i rezultati istraživanja Hilton i Devall (1998) koji govore da su samohrane majke (i samohrani očevi) prijavili više hvalisanja, laganja i varanja (od strane djece) nego udane majke (i oženjeni očevi). U usporedbi s vjenčanim roditeljima, i samohrane majke i samohrani očevi prijavili su veći problem s njihovom djecom koja se druže s drugom djecom koja su upala u

nevolje. Isto tako, istraživanje Opačić, Jovović i Majstorčić (2021) je pokazalo da roditelji u jednoroditeljskim obiteljima (91% majka) imaju nižu kvalitetu života u nekim područjima: niži ekonomski status, nedovoljna uključenost drugog roditelja, (pre)slaba potpora obitelji dugog roditelja te teško usklađivanje privatnih i poslovnih obaveza. Probleme jednoroditeljstva lakše rješavaju očevi, roditelji višeg ekonomskog statusa, zaposleni roditelji, oni koji ne žive sami (s djecom) u kućanstvu već s proširenom obitelji te roditelji s manjim brojem djece (Opačić i sur., 2021). Međutim, upravo sva navedena (lošija) stanja roditelja iz jednoroditeljskih obitelji, pogotovo područje prihoda, mogu djelovati poticajno na neke roditelje na način da žele imati što viši stupanj obrazovanja kako bi se mogli brinuti o djeci i povećati im kvalitetu života, što dokazuju i neka istraživanja (Nelson, 2009; Supratman, 2018; Abu, Abidin i Zaidi, 2018). Nadalje, komunikacija u jednoroditeljskim obiteljima može promijeniti svoju prirodu. U kvalitativnom istraživanju autorice Supratman (2018) na razvedenim majkama, pokazalo se da je post-razvodna komunikacija od velike važnosti za dobrobit tinejdžera. Autorica dijeli komunikaciju na demokratsku i prisilnu, te zapravo zaključuje da komunikacija u jednoroditeljskim obiteljima može biti uspješna ako se provodi na demokratski način (koju opisuje kao entuzijastičan način shvaćanja drugog sugovornika). S time se ne slaže Devito (2004) koja naglašava da jasna podjela uloga u obitelji, koju ima dvoroditeljska obitelj, od presudne važnosti za izbjegavanje konflikta i učvršćivanje obiteljskih odnosa i komunikacije. Isto tako, prema Baumridu (1991, prema Theiss, 2018) dimenzije roditeljske komunikacije su responzivnost i kontrola, koje uvelike utječu na oblikovanje dječjih emocionalnih i bihevioralnih reakcija, a koja bi trebala dolaziti od oba roditelja. Min, Lee i Kim (2008) pak navode da adolescenti u obiteljima sa samohranom majkom percipiraju komunikaciju majka-dijete manje pozitivnom nego u dvoroditeljskim obiteljima te je još jedan od zaključaka bio da je obiteljska struktura bila značajan prediktor za otuđenost kod adolescenata (ali kada se kontrolirao učinak komunikacije majka-adolescent, učinak obiteljske strukture postao je beznačajan). U pogledu pozitivne perspektive obitelji i rješavanja problema, u istraživanju Hrkać (2022), preko 90% dvoroditeljskih obitelji smatraju se snažnima te da se znaju i mogu nositi s obiteljskim teškoćama i da to ne utječe na funkcioniranje obitelji. U knjizi DeFraina (1999) navodi se da je visok stupanj bračne sreće jedna od značajki snažne obitelji, što bi moglo implicirati da bi jednoroditeljske obitelji bile manje snažnije. Međutim, samohrani roditelji mogu otkriti da proces samohranog roditeljstva razvija njihove vještine neovisnosti i sposobnost rukovanja u različitim situacijama

(Shaw, 1991) što bi na kraju moglo rezultirati i boljim suočavanjem s problemima te osnaživanjem obitelji. Nadalje, istraživanja do sada nedvosmisleno ukazuju na pozitivnu vezu između duhovnosti i kvalitete života. Poston i Turnbull (2004; prema Hrkać 2022) proučavali su španjolske obitelji kako bi istražili povezanost između duhovnosti i kvalitete života, a rezultati su bili pozitivni. DeFrain (1999) ističe da je jedan od kontroverznijih nalaza u istraživanjima o snažnim obiteljima povezanost s važnošću religije ili duhovnosti.

Što se tiče majki u jednoroditeljskim obiteljima, brojna istraživanja pokazuju lošije stanje nego u dvoroditeljskim, odnosno prepoznata je kao izazovna uloga s nedostacima koji uključuju financijske poteškoće, lošije mentalno zdravlje (Cheeseman, Ferguson i Cohen, 2011) te preopterećenosti ulogom s akumulacijom postojećih zahtjeva majčinstva zajedno sa često nepoznatim zahtjevima jednoroditeljstva (Heath i Orthner, 1999). Longitudinalna i transverzalna istraživanja pokazuju da samohrane majke doživljavaju više razine distresa (opće psihičke uznemirenosti) naspram majkama u dvoroditeljskim obiteljima, što je gotovo u potpunosti povezano sa izloženošću stresu i naprezanjem, nego li sa bilo kakvim grupnim razlikama u ranjivosti na stresna iskustva (Avison, Ali i Walters, 2007). Vjerojatno je da samohrane majke nisu inherentno inferiorni roditelji u odnosu na majke koje žive u izvanbračnoj zajednici, nego su njihove roditeljske prakse često ugrožene bezbrojnim zahtjevima i stresorima (Daryanani i sur., 2016). Isto tako, majke iz jednoroditeljskih obitelji sklonije su depresiji i anksioznosti (Cohen i Dekel, 2000), međutim, iako majke iz dvoroditeljskih obitelji percipiraju viši osjećaj blagostanja, pokazano je da dobrobit obiju skupina ovisi o (višem) osjećaju koherentnosti u obitelji. Da majke iz jednoroditeljskih obitelji imaju veću sklonost lošijem mentalnom stanju potvrđuje i istraživanje Liang, Berger i Brand (2019). Osim lošijeg mentalnog zdravlja, roditelji u jednoroditeljskim obiteljima pokazuju neka riskantnija ponašanja, pogotovo pušenja, (Barrett i Conlon, 2003) koja uzrokuju i lošija opća zdravstvena stanja. U istraživanju Kim-a i Kim-a (2020) dokazalo se da samohrane majke pokazuju nižu kvalitetu života od udanih majki. S druge strane, starija dob, visok prihod i razina obrazovanja te profesionalni status u poslu bili su u pozitivnoj korelaciji s kvalitetom života samohranih majki (Kim i Kim, 2020). Nestabilnost stanovanja, više razine stresa, simptomi depresije, suicidalne ideje i problemi povezani s alkoholom bili su negativno povezani s kvalitetom života samohranih majki (Kim i Kim, 2020). Da je starija dob majki zaštitni faktor obiteljskoj otpornosti potvrđuju i Benzies i Mychasiuk (2009) te još utvrđuju da manje obitelji (s manje djece) imaju veću vjerojatnost stabilnog financijskog stanja. U

istraživanju Agnaforsa i sur. (2019) mlada dob majke bila je povezana sa simptomima postporođajne depresije, dok status neudate nije. Iscrpno istraživanje Qian i sur. (2021) pokazalo je da su majke obitelji s dvoje djece imale veći roditeljski stres nego one obitelji s jednim djetetom te da je unutar obitelji s dvoje djece, utvrđeno da demografske varijable, kao što su redoslijed rođenja, kombinacija spolova i dobna razlika, imaju značajan učinak na razinu majčinskog stresa. Međutim, ove rezultate trebamo uzeti s dozom opreza jer je istraživanje ipak vršeno u drugačijoj (istočnoj) kulturi za razliku od naše (zapadne) kulture. Nadalje, u novijem i značajnom istraživanju za područje Republike Hrvatske autorica Galić, Ljubotina i Sušac (2022) utvrđeni su sljedeći rezultati: majke iz dvoroditeljskih obitelji bolje procjenjuju svoj materijalni status kao općenitu mjeru ekonomske situacije, majke iz jednoroditeljskih obitelji značajno manje smatraju da se mogu osloniti na neformalnu podršku okoline (formalnu podršku majke iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji smatraju jednako niskom), te majke iz jednoroditeljskih obitelji pokazuju veću depresivnost (u psihološkoj dobrobiti i roditeljskom stresu nisu dobivene značajne razlike).

Obiteljske strukture se razvijaju i različite obiteljske konstelacije postaju sve više prihvaćene. Iako Raboteg-Šarić i Pećnik (2005) naglašavaju da je odgoj teži u jednoroditeljskim obiteljima, za boljitak djeteta je važnije ozračje koje vlada u obitelji nego njezina struktura. Isto tako, iako neka istraživanja pokazuju da jednoroditeljske obitelji manjkaju u pomoći od drugih, autorice ističu svoje nalaze da jednoroditeljske obitelji (samohrane u ovom slučaju) imaju veću vjerojatnost primanja formalne i neformalne podrške i to iz različitih izvora. U istraživanju koje se bavilo samoeфикаsnosti majki (Božić, 2015) utvrđeno je da majke iz dvoroditeljskih obitelji procjenjuju samoeфикаsnost nižom od majki iz jednoroditeljskih obitelji, a autorica to objašnjava češćim korištenjem formalne i neformalne podrške okoline kod jednoroditeljskih obitelji što bi moglo rezultirati i na njihovu percepciju (veće) samoeфикаsnosti. Razliku između majki iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji u procjenama obiteljske kohezije i zadovoljstva u različitim aspektima obiteljskog života nisu pronašle Brajša-Žganec i Hanzec (2015) te zapravo zaključuju da obiteljska struktura nije prediktor majčine procjene obiteljskog funkcioniranja. Isto tako, na kraju moramo uzeti u obzir da najvećim dijelom sva istraživanja koja uspoređuju obitelji s jednim roditeljem s obitelji s dva roditelja, ignoriraju ogromnu varijabilnost koja se nalazi između jednoroditeljskih obitelji (Richards i Schmiege, 1993) te ovaj nedostatak pažnje prema

različitosti u strukturi jednoroditeljskih obitelji sprječava bolje razumijevanje ovakvih obitelji te na kraju krajeva i definiranje potrebne i adekvatne pomoći.

2. Cilj i problemi istraživanja

2.1. Cilj istraživanja

Cilj ovoga istraživanja je ispitati razlike u obiteljskoj otpornosti u šest dimenzija, a to su obiteljska komunikacija i rješavanje problema, korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, zadržavanje pozitivne perspektive, obiteljska povezanost, obiteljska duhovnost, sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama, kod majki koje žive u jednoroditeljskim obiteljima i majki koje žive u dvoroditeljskim obiteljima. Dodatno, ispitati odnos obiteljske otpornosti, obiteljske strukture (jedoroditeljska i dvoroditeljska obitelj) i sociodemografskih obilježja majki (dob majke, prihodi i broj djece).

2.2. Problemi i hipoteze istraživanja

S obzirom na cilj istraživanja i pregledom literature, istraživački problemi i hipoteze su sljedeće:

- 1) Ispitati razliku percepcije obiteljske otpornosti na svih šest dimenzija Obiteljske otpornosti kod majki iz jednoroditeljskih i majki iz dvoroditeljskih obitelji.

H1: Majke iz jednoroditeljskih obitelji će iskazivati niže rezultate na dimenziji Obiteljske komunikacije nego majke iz dvoroditeljskih obitelji.

H2: Majke iz jednoroditeljskih obitelji će iskazivati niže rezultate na dimenziji Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa nego majke iz dvoroditeljskih obitelji.

H3: Majke iz jednoroditeljskih obitelji će iskazivati niže rezultate na dimenziji Zadržavanje pozitivne perspektive nego majke iz dvoroditeljskih obitelji.

H4: Majke iz jednoroditeljskih obitelji će iskazivati niže rezultate na dimenziji Obiteljska povezanost nego majke iz dvoroditeljskih obitelji.

H5: Majke iz jednoroditeljskih obitelji će iskazivati niže rezultate na dimenziji Obiteljska duhovnost nego majke iz dvoroditeljskih obitelji.

H6 Majke iz jednoroditeljskih obitelji će iskazivati niže rezultate na dimenziji Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama nego majke iz dvoroditeljskih obitelji.

2) Ispitati vezu sociodemografskih obilježja majki (dob, prihodi i broj djece) i obiteljske strukture (jedoroditeljske i dvoroditeljske obitelji) s ukupnom obiteljskom otpornošću.

H7a: Obiteljska struktura će imati značajan utjecaj na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da će majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazivati niže rezultate na obiteljskoj otpornosti.

H7b: Dob majke će imati značajan utjecaj na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da će mlađe majke pokazivati niže rezultate na obiteljskoj otpornosti

H7c: Interakcija obiteljske strukture i dobi majke će imati značajan utjecaj na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da će mlađe majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazivati niže rezultate na obiteljskoj otpornosti.

H8a: Prihod majki će imati značajan utjecaj na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da će majke nezadovoljne prihodom iskazivati niže rezultate na obiteljskoj otpornosti.

H8b: Interakcija obiteljske strukture i prihoda majki će imati značajan utjecaj na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da će majke nezadovoljne prihodom iz jednoroditeljskih obitelji iskazivati niže rezultate na obiteljskoj otpornosti.

H9a: Broj djece u obitelji će imati značajan utjecaj na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da će majke koje majki koje imaju dvoje ili troje i više djece iskazivati niže rezultate na obiteljskoj otpornosti od majki koje imaju jedno dijete.

H9b: Interakcija obiteljske strukture i broja djece u obitelji će imati značajan utjecaj na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da će majke koje imaju dvoje ili troje i više djece iz jednoroditeljskih obitelji iskazivati niže rezultate na obiteljskoj otpornosti.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 1117 majki od kojih 939 živi u dvoroditeljskim obitelji (84,06%), a 178 majki dolazi iz jednoroditeljskih obitelji (15,93%). Sudionice su majke djece iz 15 osnovnih škola na području Varaždinske i Osječko-baranjske županije. Djeca tih majki su polaznici 4., 5., 6. i 7. razreda (djeca starosti od 9 do 13 godina). Prosječna dob majki je 43 godine ($M = 1979, 68$, $SD = 4, 85$), pri čemu je najmlađa majka imala 29 godina, a najstarija 61 godinu. Najviše majki ima završenu srednju školu (49,3%), a nakon toga slijedi završen fakultet (30,9%). Što se tiče radnog statusa, 95% majki je zaposleno na puno radno vrijeme, na pola radnog vremena, ima honorarni posao ili su umirovljenice, dok je 5% nezaposleno. Kod doživljaja prihoda kućanstva najviše njih se izjasnilo da „se snalaze“ i da „dobro žive“ zajedno čineći postotak od 84,9%. Obitelji ispitanih majki najčešće imaju po dvoje djece (74,1%) koje slijede obitelji s jednim djetetom (17,8), a najmanje ih ima troje i više djece (8,1%). Što se tiče bračnog statusa, najviše njih je udano (79,8%), a udovica je najmanje (1,4%). Bitno je još naglasiti da je kod jednoroditeljskih majki njih 57,9% razvedeno, 12,4% ih je neudano, a 9% ih je udovica, što možemo ujedno i gledati kao razloge jednoroditeljstva, dok ostalih 10,1% ih živi u vezi, 6,2% je udano a 3,9% živi u izvanbračnoj zajednici.

3.2. Instrumenti

Podaci su dobiveni primjenom upitnika o sociodemografskim podacima sudionica i Upitnika za procjenu otpornosti obitelji.

Upitnik o sociodemografskim podacima je sadržavao pitanja o dobi, spolu, stupnju obrazovanja, radnom statusu, bračnom statusu, prihodu, strukturi obitelji i sl. Na temelju originalne varijable *Ovdje su navedene najčešće strukture obitelji. Odgovorite s kime većinu vremena živi dijete za koje ispunjavate ovaj upitnik* operacionalizirane su varijable *jednoroditeljska* i *dvoroditeljska obitelj*. One majke koje su na originalnoj čestici odgovorile „s majkom i ocem“ svrstane su u majke dvoroditeljskih obitelji. One majke koje su odgovorile „samo s majkom“ i „dio vremena s majkom, dio vremena s ocem“ svrstane su u majke jednoroditeljskih obitelji. Na ovoj čestici bili su još mogući i drugi odgovori koji nisu ušli u

analizu. Odgovor „*samo s ocem*“ i „*s ocem i njegovom partnericom, maćehom ili pomajkom*“ nije ušao u analizu jer se ovo istraživanje bavi majkama. Odgovor „*sa skrbnikom ili skrbnicima*“ ne znamo misli li ispitanik na jednog ili više skrbnika pri zaokruživanju, stoga je nemoguće svrstati u skrbnike u jednoroditeljske ili dvoroditeljske obitelji. Odgovor „*s majkom i njezinim partnerom, očuhom ili poočimom*“ također nije ušao u analizu, iako odgovara definiciji dvoroditeljskih obitelji, međutim u ovom istraživanju teško je odrediti smatraju li se ove majke iz jednoroditeljskih ili dvoroditeljskih obitelji budući da ne znamo obiteljsku dinamiku u ovoj situaciji – koliko su partneri, očusi i poočimi uključeni u odgajanju djeteta, skrbe li financijski o njima i sl. Dodatno, njihovo (partnerovo, očuhovo, poočimovo) vrijeme ulaska u obitelj je nepoznato što može utjecati na majčinu percepciju obiteljske strukture na način da se majka još uvijek smatra da živi u jednoroditeljskoj obitelji ako je partner postao djelom te obitelji prije mjesec dana (od ovog istraživanja). Nadalje, iz čestice *Koje godine ste rođeni?* rekodirana je nova varijabla *Dob majki* tako da su majke koje su rođene između 1993. i 1980. svrstane u *mlađe majke*, a one koje su rođene između 1960. i 1979. svrstane su u *starije majke*. Dakle, mlađe majke imaju od 29 do 42 godine, a starije imaju od 43 do 61 godinu. Iz originalne čestice *Koji je od opisa najbliži onome kako doživljavate prihode svog kućanstva?* rekodirana je nova varijabla *Prihod majki* tako da one majke koje su zabilježile odgovor na originalnoj varijabli „*vrlo mi je teško*“, „*teško mi je*“ i „*snalazim se*“ svrstane su u *nezadovoljne prihodom*, a one koje su zabilježile odgovor „*dobro živim*“ i „*izvrsno živim*“ svrstane su u *zadovoljne prihodom*. Iz originalne varijable *Koliko imate djece?* rekodirana je nova varijabla *Broj djece* tako da su majke koje su na originalnoj varijabli odgovorile s „*1*“, svrstane u *Jedno dijete*, one majke koje su odgovorile s „*2*“ su svrstane u *Dvoje djece*, a one koje su odgovorile s „*3*“, „*4*“, „*5*“, „*6*“ i „*7*“ su svrstane u „*Troje i više*“.

Upitnik za procjenu otpornosti obitelji (*eng. Family Resilience Assesment Scale, FRAS*, Sixbey, 2005) u originalnoj verziji sadrži 54 čestice i mjeri 6 komponenti obiteljske otpornosti: Obiteljska komunikacija i rješavanje problema (27 čestica, primjer čestice „U stanju smo postići međusobno razumijevanje i dok proživljavamo teške trenutke“), Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa (8 čestica, primjer čestice „Osjećamo se sigurno u sredini u kojoj živimo“), Zadržavanje pozitivne perspektive (6 čestica, primjer čestice „I u teškim trenucima vjerujemo da će sve biti dobro“), Obiteljska povezanost (6 čestica, primjer čestice „Pokazujemo ljubav i naklonost drugim članovima obitelji“), Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama (3 čestice,

primjer čestice „Prihvaćamo stresne događaje kao dio života“) i Duhovnost obitelji (4 čestice, primjer čestice „Vjernici smo“). U ovom istraživanju korištena je skraćena verzija upitnika koja je na dimenziji Obiteljska komunikacija i rješavanje problema imala 9 čestica, a dodatno su na dimenziji Obiteljska povezanost izmijenjene 4 čestice. Skala je Likertovog tipa od 1 - *uopće se ne slažem* do 4 - *potpuno se slažem*, a sudionice su trebale procijeniti koliko se slažu s pojedinom česticom. Rezultat upitnika se može oformiti na pojedinoj podljestvici (dimenziji) ili kao ukupan rezultat svih dimenzija, a teorijski raspon rezultata je od 1 do 4. Od navedenih 6 varijabli (dimenzija) obiteljske otpornosti, napravljena je nova varijabla *Obiteljska otpornost Ukupno* koja će se koristiti u daljnjim analizama.

Analizom pouzdanosti Upitnika za procjenu obiteljske otpornosti utvrđeno je da Cronbach alfa iznosi $\alpha = ,906$. Koeficijent Cronbach alfa je izračunati i za sve pojedine dimenzije, pa tako na dimenziji Obiteljske komunikacije i rješavanje problema iznosi $\alpha = ,922$, Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa $\alpha = ,875$, Zadržavanje pozitivne perspektive $\alpha = ,862$, Obiteljska povezanost $\alpha = ,598$, Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama $\alpha = ,761$ i Duhovnost obitelji $\alpha = ,859$. Shodno rezultatima, sve podljestvice, kao i cijeli upitnik može se smatrati pouzdanim jedino je nešto niža pouzdanost za subskalu Obiteljska povezanost.

3.3. Postupak

Podaci u ovom istraživanju dio su podataka iz projekta Hrvatske zaklade za znanost "CHILD-WELL (Dobrobit djece u kontekstu obitelji)", HRZZ-IP-2019-04-6198 (voditeljica prof. dr. sc. Andreja Brajša-Žganec). CHILD-WELL je longitudinalno istraživanje s 3 vala istraživanja između 2020. i 2024. U ovom istraživanju će se koristiti podaci prikupljeni tijekom drugog vala istraživanja (2022.). Istraživanje je provedeno prikupljanjem podataka učenika osnovnih škola od 4. do 7. razreda, njihovih roditelja (staratelja) i njihovih učitelja unutar 15 osnovnih škola na području Osječko-baranjske i Varaždinske županije. Prije provođenja istraživanja prikupljena su sva potrebna dopuštenja: dopuštenje Ministarstva znanosti i obrazovanja za prikupljanje podataka unutar osnovne škole, dopuštenje ravnatelja za ulazak u školu te suglasnost roditelja za sudjelovanje djeteta u istraživanju. Svako dijete, njihovi roditelji ili skrbnici i učitelj unose zaporku koja je svojim sadržajem (simbolima) konstruirana tako da se kasnije može upariti dijete sa svojim roditeljem kako bi se utvrdio odnos različitih varijabli kod roditelja i njihove djece te učitelja. Sudionicima je naglašeno da je ispunjavanje anonimno te su upoznati sa svrhom

istraživanja. Isto tako, rečeno im je da mogu odustati u bilo kojem trenutku istraživanja. Učenici ispunjavaju upitnik u školi, a učitelji i roditelji kod kuće. Djeca su ispunjene upitnike roditelja nosila natrag u školu koji su zatim predani istraživačima.

4. Rezultati

U svrhu ispitivanja razlike percepcije obiteljske otpornosti kod majki iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji te ispitivanje odnosa obiteljske otpornosti, obiteljske strukture i sociodemografskih varijabli majka, provedena je analiza deskriptivnih pokazatelja za varijable uključene u istraživanje, t-test, Welch test i dvosmjerna analiza varijance (ANOVA).

Tablica 2: Deskriptivni podaci zavisnih varijabli prije provedbe t-testa

<i>Dimenzija obiteljske otpornosti</i>	<i>N</i>	<i>Min - Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Indeks asimetričnosti</i>	<i>Indeks spljoštenosti</i>	<i>KS</i>
Komunikacija i rješavanje problema	1116	1 - 4	3,44	,49	-,962	1,341	,124**
Ekonomski i socijalni resursi	1116	1 - 4	2,85	,58	-,163	-,311	,060**
Pozitivna perspektiva	1116	1,33 - 4	3,45	,45	-,596	,308	,136**
Obiteljska povezanost	1116	1,83 - 4	3,34	,41	-,405	-,242	,106**
Pronalaženje smisla u nedaćama	1114	1 - 4	3,52	,47	-,703	,261	,225**
Obiteljska duhovnost	1116	1 - 4	2,37	,82	-,006	-,934	,080**
Obiteljska otpornost Ukupno	1116	1,22 – 3,93	3,16	,36	-,515	,758	,038**

** $p <,01$; * $p <,05$

Iz *Tablice 2* vidljivo je da majke skoro sve dimenzije obiteljske otpornosti procjenjuju relativno visokim. Prosječno najvišu procjenjuju dimenziju Pronalaženje smisla u nedaćama ($M=3,52$, $SD=,47$), zatim slijedi dimenzija Pozitivna perspektiva ($M=3,45$, $SD=,45$), Komunikacija i rješavanje problema ($M=3,44$, $SD=,49$) te Obiteljska povezanost ($M=3,34$,

SD=,41). Dimenziju Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa procjenjuju osrednje, odnosno ona se nalazi oko sredine teorijskog raspona ljestvice koji iznosi 2,5 (M=2,85, SD=,58). Jedino obiteljsku duhovnost procjenjuju relativno nisko (M=2,37, SD=,82), odnosno niže od teorijskog prosjeka. Rezultati na ukupnoj obiteljskoj otpornosti također pokazuju relativno visoko procjenjivanje (M=3,16, SD=,36).

Prije nego će se provesti statistička analiza podataka, provjeren je uvjet normalnosti distribucija svih komponenti obiteljske otpornosti. Normalnost distribucija je provjerena s Kolmogorov-Smirnovljevim testom te je utvrđeno da sve distribucije statistički značajno odstupaju od normalne. Međutim, ovaj test ima povećanu osjetljivost na velike uzorke ($N > 300$) (Kim, 2013), pa je normalnost distribucija provjerena i izračunom indeksa asimetričnosti i spljoštenosti. Indeksi ukazuju na negativnu asimetričnost skoro svih dimenzija obiteljske otpornosti (osim Obiteljske duhovnosti). No, Kline (2005) smatra da distribuciju možemo smatrati normalnom ako se indeks asimetričnosti nalazi u rasponu od -3 do +3. Isto tako, ako je indeks spljoštenosti u rasponu od -10 do +10. Vrijednosti indeksa asimetričnosti i spljoštenosti svih varijabli ulaze u navedene raspone, stoga se distribucije mogu smatrati pogodnom za daljnju parametrijsku analizu.

Tablica 3: Leveneov test za testiranje homogenosti varijanci varijabla obiteljske otpornosti za majke iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji.

	<i>F</i>	<i>p</i>
Komunikacija i rješavanje problema	4,598	,032
Ekonomski i socijalni resursi	,105	,746
Pozitivna perspektiva	2,268	,132
Obiteljska povezanost	,546	,460
Pronalaženje smisla u nedaćama	9,175	,003
Obiteljska duhovnost	,134	,714

Prije početka provedbe analize t-testom, korišten je Leveneov test (*Tablica 3*) za utvrđivanje homogenosti varijanci dimenzija obiteljske otpornosti. Rezultati ovog testa ukazuju na homogenost varijanci varijabli Ekonomski i socijalni resursi, Pozitivna perspektiva, Obiteljska povezanost te Obiteljska duhovnost. Varijance varijabli Komunikacija i rješavanje problema te Pronalaženje smisla u nedaćama su heterogene.

Tablica 4: rezultati t-testa za nezavisne uzorke: razlika u 6 dimenzija obiteljske otpornosti između majki iz jednoroditeljskih obitelji (JRO) i majki iz dvoroditeljskih obitelji (DRO)

	JRO		DRO		t	df	Welch	Cohenov d
	M	SD	M	SD				
KRP	3,32	,55	3,46	,47	-3,080**	226,998	9.484**	,274
ESR	2,71	,61	2,87	,58	-3,360**	1114	10.665**	,269
PP	3,39	,48	3,46	,44	-1,837	1114	2.978	,146
OP	3,24	,41	3,36	,40	-3,563*	1114	12.583*	,296
PSN	3,43	,54	3,53	,46	-2,290**	225,525	5.242**	,199
OD	2,23	,82	2,39	,81	-2,425**	1114	5.815**	,196

* $p < ,01$, ** $p < ,05$; KRP=komunikacija i rješavanje problema, ESR=ekonomski i socijalni resursi, PP=pozitivna perspektiva, OP=obiteljska povezanost, PSN=pronalaženje smisla u nedaćama, OD=obiteljska duhovnost

Rezultati prikazani u Tablici 4 ukazuju na postojanje značajne razlike u skoro svim dimenzijama Obiteljske otpornosti kod majki iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji što potvrđuje postavljenje hipoteze (H1, H2, H4, H5, H6). Statističko značajne razlike možemo vidjeti na dimenzijama Komunikacija i rješavanje problema ($t(226,998)=-3,080$; $p < ,05$), Ekonomski i socijalni resursi ($t(1114)=-3,360$; $p < ,01$), Obiteljska povezanost ($t(1114)=-3,563$; $p < ,01$), Pronalaženje smisla u nedaćama ($t(225,525)=-2,290$; $p < ,05$) i Obiteljska duhovnost ($t(1114)=-2,425$; $p < ,05$) na način da majke iz jednoroditeljskih obitelji procjenjuju navedene dimenzije nižim nego što to procjenjuju majke iz dvoroditeljskih obitelji. Statistički značajna razlika u procjeni majki iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji jedino nije pronađena na dimenziji Pozitivna perspektiva, stoga H3 nije potvrđena, međutim potrebno je naglasiti da je njezina značajnost skoro pa granična, odnosno malo viša od praga značajnosti od 5% ($t(1114)=-1,837$; $p = ,066$). Dodatno, budući da je razlika broja sudionica u uzorcima JRO ($n=178$) i DRO ($n=939$) podosta velika, izračunat je i Welchov test koji je robusniji od t-testa i osjetljiviji na navedeni problem. Rezultati Welchovog testa također ukazuju na statistički značajnu razliku u percepciji obiteljske otpornosti kod jednoroditeljskih i dvoroditeljskih majki tako da majke iz

jednoroditeljskih obitelji percipiraju dimenzije obiteljske otpornosti nižim nego majke iz dvoroditeljskih obitelji (na istim dimenzijama kao i u t-testu). Jedino u varijabli Pozitivna perspektivna nije pronađena značajna razlika između majki iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji. Dodatno, izračunat je efekt učinka (Cohenov d) kako bi se provjerila veličina učinka između jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji. Rezultati nam pokazuju mali efekt budući da su rezultati svih dimenzija nalaze oko 0,2 što znači da se navedene razlike u t-testu u stvarnosti male.

Tablica 5: Prikaz deskriptivnih podataka za razinu obiteljske otpornosti s obzirom na obiteljsku strukturu (jednoroditeljska i dvoroditeljska) i sociodemografsko obilježje majke (dob majke) i K-S testa

<i>Obiteljska struktura</i>	<i>Dob majki</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>KS</i>
Jednoroditeljska	Mlađe	3,07	,38	94	,067
	Starije	3,04	,37	82	,097
	Ukupno	3,05	,37	176	
Dvoroditeljska	Mlađe	3,20	,34	496	,033
	Starije	3,16	,37	436	,040
	Ukupno	3,18	,35	932	
Ukupno	Mlađe	3,17	,35	590	
	Starije	3,14	,37	518	
	Ukupno	3,16	,36	1108	

**p<,01, **p<,05; mlađe majke =29-42 god., starije majke = 43-61 god.*

Prema *Tablici 5.* osnovna pretpostavka provođenja dvosmjerne ANOVA-e o podjednakom broju sudionika u ćelijama nije zadovoljena budući da najmanji broj sudionika (N=82) nije u skladu s najvećim (N=590). Međutim, ANOVA je robusna i radi sa srednjim vrijednostima pa dopušta nejednakost uzorka ako su varijance jednake. Iz vrijednosti standardne devijacije koja se kreće u rasponu od ,34 do ,38 vidljivo je da je varijabilitet podjednak u svim ćelijama što nam potvrđuje i rezultati Leveneovog testa homogenosti varijance ($F(3,1104)=,702$; $p>,05$). Time zaključuje se da ne postoji statistički značajna razlika varijanci sudionika na svim razinama obiteljske strukture i dobi majki. Što se tiče aritmetičkih sredina, možemo vidjeti da obje skupine na svim razinama pokazuju relativno visoku procjenu obiteljske otpornosti s obzirom da je teorijski prosjek 2,5. Najvišu procjenu pokazuje skupina starijih majki iz dvoroditeljskih obitelji (M=3,16, SD=,37), dok najnižu procjenu obiteljske otpornosti pokazuju starije majke iz jednoroditeljskih obitelji (M=3,04, SD=,37). Prema razini obiteljske strukture možemo vidjeti nižu ukupnu procjenu obiteljske otpornosti kod majki iz jednoroditeljskih obitelji (M=3,05, SD=,37) od majki iz dvoroditeljskih obitelji (M=3,18, SD=,35). Prema razini dobi majki,

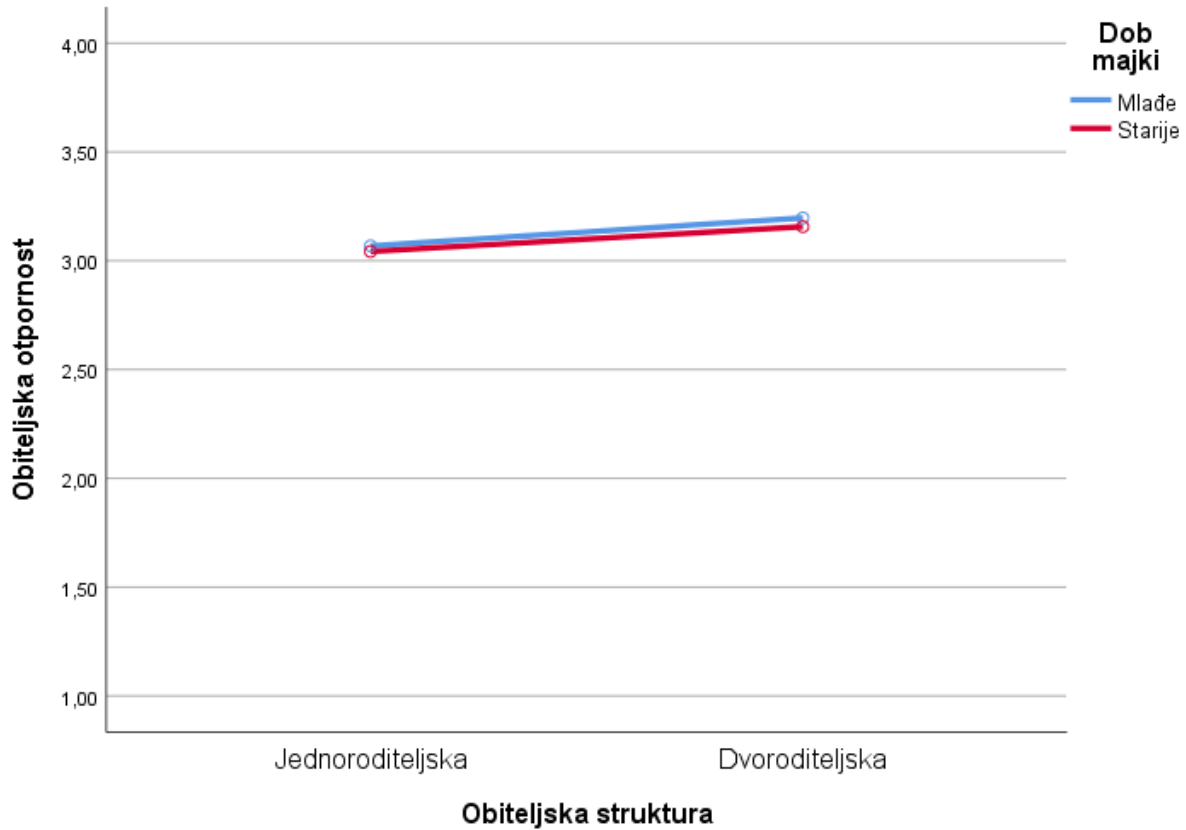
možemo vidjeti nižu ukupnu procjenu obiteljske otpornosti kod starijih majki ($M=3,14$, $SD=,37$), dok višu ukupnu procjenu uočavamo kod mlađi majki ($M=3,17$, $SD=,35$). Nadalje, Kolmogorov-Smirnovljevim testom provjerena je i normalnost distribucije. Možemo vidjeti da nijedan K-S statistik nije značajan, odnosno zaključujemo da su sve varijable normalno distribuirane.

Tablica 6: Rezultati analize varijance obiteljske otpornosti s obzirom na obiteljsku strukturu i dob majki

Izvor varijabiliteta	SS	df	MS	F	η^2
Između grupa	5723,288	1	5723,288	45382,531*	,976
Obiteljska struktura	2,1769	1	2,169	17,196*	,015
Dob majki	,162	1	,162	1,283	,001
Interakcija OS i DM	,008	1	,008	,065	,000
Unutar grupa	139,228	1104	,126		
Ukupno	11196,004	1108			

* $p<,01$; OS=obiteljska struktura; DM=dob majki; SS=suma kvadrata; MS=srednja suma kvadrata, η^2 =parcijalni eta kvadrat

U Tablici 6 prikazani su rezultati provođenja analize varijance iz kojih je vidljivo postojanje jednog značajnog glavnog efekta. Prema dobivenim rezultatima ($F(1,1104)=17,196$; $p<,05$) zaključuje se da postoji statistički značajno djelovanje razine obiteljske strukture na percepciju ukupne obiteljske otpornosti na način da skupina majki iz dvoroditeljskih obitelji pokazuje veću razinu obiteljske otpornosti, odnosno da majke iz jednoroditeljskih obitelji pokazuju niže rezultate na obiteljskoj otpornosti. Time smo potvrdili H7a. Drugi glavni efekt, dob majki, pokazao se statistički neznačajnim na djelovanje percepcije ukupne obiteljske otpornosti ($F(1,1104)=1,283$; $p>,05$) neovisno o obiteljskoj strukturi, stoga H7b nije potvrđena. Interakcija glavnih efekata pokazala se statički neznačajnom ($F(1,1104)=,065$; $p>,05$), , stoga H7c također nije potvrđena, odnosno zaključujemo da je glavni efekt obiteljske strukture neovisan o dobi majke. Parcijalni eta kvadrat (η^2) za prvi glavni efekt iznosi ,015, dakle 1,5% varijance kod percepcije obiteljske otpornosti može se objasniti s obiteljskom strukturom. Vidljivo je da je taj učinak prilično slab.

Slika 1: Grafički prikaz raspodjele aritmetičkih sredina percepcije obiteljske otpornosti obzirom na interakciju obiteljske strukture i dobi majki

Prethodno dobivene rezultate dvosmjerne ANOVA-e ($F(1,1104)=,065$; $p>,05$) da ne postoji interakcija dvaju glavnih efekata na obiteljsku otpornost potvrđuje i *Slika 1* gdje možemo vidjeti da ne dolazi do presijecanja dvaju glavnih efekata, ali postoji blagi efekt obiteljske strukture neovisno o dobi majke.

Tablica 7: Prikaz deskriptivnih podataka za razinu obiteljske otpornosti s obzirom na obiteljsku strukturu (jednoroditeljska i dvoroditeljska) i sociodemografsko obilježje majke (prihod majke) i K-S testa

Obiteljska struktura	Prihod majki	M	SD	N	KS
Jednoroditeljska	Nezadovoljne	2,99	,37	131	,068
	Zadovoljne	3,23	,34	44	,131
	Ukupno	3,05	,37	176	
Dvoroditeljska	Nezadovoljne	3,12	,36	482	,030
	Zadovoljne	3,24	,34	450	,048**
	Ukupno	3,18	,35	932	
Ukupno	Nezadovoljne	3,09	,36	613	
	Zadovoljne	3,24	,34	494	
	Ukupno	3,16	,36	1107	

* $p < ,01$, ** $p < ,05$

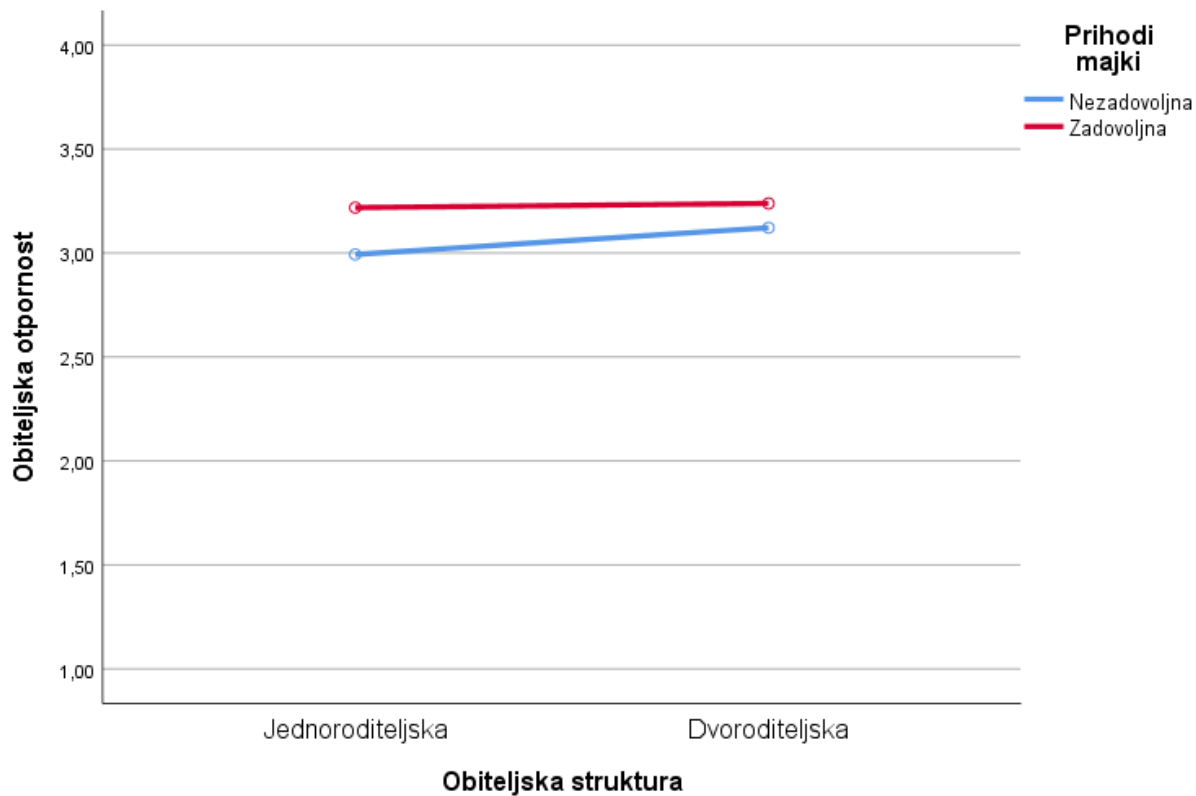
Prema Tablici 7 uviđamo isto stanje s nejednakim brojem ispitanika između uzorka kao što je navedeno i u Tablici 5. Iz vrijednosti standardne devijacije koja se kreće u rasponu od ,34 do ,37 vidljivo je da je varijabilitet podjednak u svim ćelijama što nam potvrđuje i rezultati Leveneovog testa homogenosti varijance ($F(3,1103)=,418$; $p > ,05$). Time zaključuje se da ne postoji statistički značajna razlika varijanci sudionika na svim razinama obiteljske strukture i prihoda majki. Što se tiče aritmetičkih sredina, možemo vidjeti da obje skupine na svim razinama pokazuju prilično sličnu i relativno visoku procjenu obiteljske otpornosti s obzirom da je teorijski prosjek 2,5. Najvišu procjenu pokazuje skupina majki zadovoljnih s prihodom iz dvoroditeljske obitelji ($M=3,24$, $SD=,34$), dok najnižu procjenu obiteljske otpornosti pokazuju majke nezadovoljne prihodom iz jednoroditeljskih obitelji ($M=2,99$, $SD=,37$). Prema razini obiteljske strukture možemo vidjeti nižu ukupnu procjenu obiteljske otpornosti kod majki iz jednoroditeljskih obitelji ($M=3,05$, $SD=,37$) od majki iz dvoroditeljskih obitelji ($M=3,18$, $SD=,35$). Prema razini prihoda majki, možemo vidjeti nižu ukupnu procjenu obiteljske otpornosti kod majki nezadovoljnih prihodom ($M=3,09$, $SD=,36$), a višu ukupnu procjenu uočavamo kod majki zadovoljnih prihodom ($M=3,24$, $SD=,34$). Nadalje, Kolmogorov-Smirnovljevim testom provjerena je i normalnost distribucije. Možemo vidjeti da većina K-S statistika nije značajna, odnosno zaključujemo da su sve varijable normalno distribuirane, osim majki koje su zadovoljne svojih prihodom, a dolaze iz dvoroditeljskih obitelji ($F=,048$, $p < ,05$). Međutim, ANOVA dopušta eventualna odstupanja od normalnosti distribucije, stoga ovo odstupanje neće značajno utjecati na rezultate.

Tablica 8: Rezultati analize varijance obiteljske otpornosti s obzirom na obiteljsku strukturu i prihod majki

Izvor varijabiliteta	SS	df	MS	F	η^2
Između grupa	4559,711	1	4559,711	37394,431*	,971
Obiteljska struktura	,637	1	,637	5,222**	,005
Prihod majki	3,374	1	3,374	27,668*	,024
Interakcija OS i PM	,340	1	,340	2,789	,003
Unutar grupa	134,495	1103	,122		
Ukupno	11176,045	1107			

* $p < ,01$, ** $p < ,05$; OS=obiteljska struktura; PM=prihod majki; SS=suma kvadrata; MS=srednja suma kvadrata, η^2 =parcijalni eta kvadrat

U Tablici 8 prikazani su rezultati provođenja analize varijance iz kojih je vidljivo postojanje dva značajna glavna efekta. Prema dobivenim rezultatima ($F(1,1103)=37394,431$; $p < ,05$) ponovno smo dobili značajni glavni efekt strukture obitelji. Drugi glavni efekt, prihod majki, pokazao se također statistički značajnim na djelovanje percepcije ukupne obiteljske otpornosti ($F(1,1103)=27,668$; $p > ,01$), na način da majke koje su zadovoljne prihodima u obitelji pokazuju veće rezultate na skali obiteljske otpornosti, dok majke koje su nezadovoljne prihodima pokazuju niže rezultate na obiteljskoj otpornosti. Time smo potvrdi H8a. Interakcija glavnih efekata pokazala se statički neznačajnom ($F(1,1103)=2,789$; $p > ,05$), odnosno zaključujemo da obiteljska struktura u interakciji s prihodima majki ne utječe dodatno na razinu ukupne obiteljske otpornosti, osim onoga što nam govore glavni efekti, stoga H8b nije potvrđena. Parcijalni eta kvadrat (η^2) za prvi glavni efekt iznosi ,005, dakle ,5% varijance kod percepcije obiteljske otpornosti može se objasniti s obiteljskom strukturom, što je vrlo malo. Za drugi glavni efekt parcijalni eta kvadrat iznosi ,024 odnosno 2,4% varijance kod obiteljske otpornosti se može objasniti s prihodima majki, što je također relativno mali učinak prihoda na objašnjenje otpornosti. Ipak, zanimljivo je primijetiti da je uvođenjem varijable prihoda u analizu varijance, znatno umanjen učinak obiteljske strukture na otpornost obitelji, odnosno da je velik dio tog učinka objašnjen prihodima obitelji.

Slika 2: Grafički prikaz raspodjele aritmetičkih sredina percepcije obiteljske otpornosti obzirom na interakciju obiteljske strukture i prihoda majki

Prethodno dobivene rezultate dvosmjerne ANOVA-e ($F(1,1103)=2,789$; $p>,05$), da ne postoji interakcije dvaju glavnih efekata na obiteljsku otpornost, potvrđuje i Slika 2 gdje možemo vidjeti da ne dolazi do presijecanja dvaju glavnih efekata, ali da postoji blagi efekt prihoda majki i blagi efekt obiteljske strukture.

Tablica 9: Prikaz deskriptivnih podataka za razinu obiteljske otpornosti s obzirom na obiteljsku strukturu (jednoroditeljska i dvoroditeljska) i sociodemografsko obilježje majke (broj djece) i K-S testa

<i>Obiteljska struktura</i>	<i>Broj djece</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>KS</i>
Jednoroditeljska	Jedno	3,04	,37	60	,067
	Dvoje	3,07	,37	88	,086
	Troje i više	3,08	,40	26	,104
	Ukupno	3,06	,37	174	
Dvoroditeljska	Jedno	3,11	,39	137	,082*
	Dvoje	3,18	,35	545	,038
	Troje i više	3,20	,32	250	,044
	Ukupno	3,18	,35	930	
Ukupno	Jedno dijete	3,09	,39	197	
	Dvoje	3,17	,36	631	
	Troje i više	3,19	,33	276	
	Ukupno	3,16	,36	1104	

* $p < ,01$, ** $p < ,05$

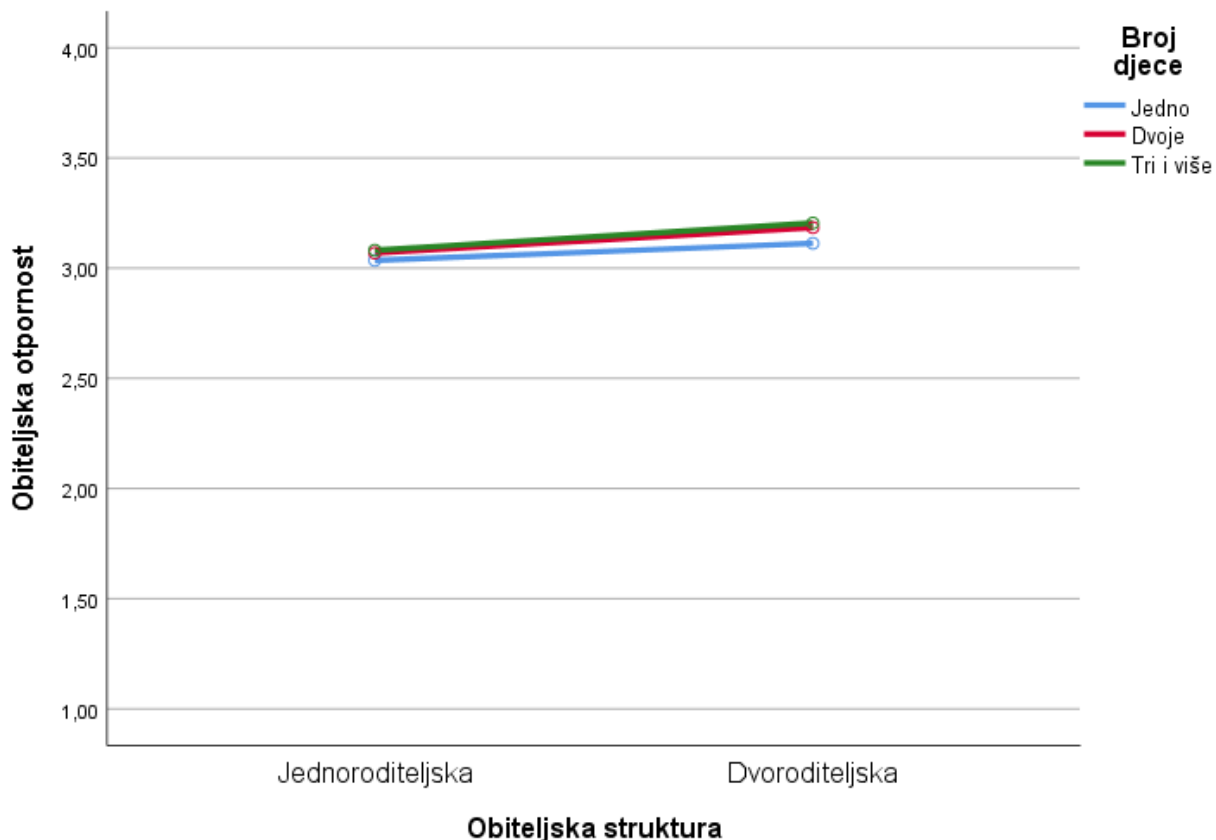
Prema Tablici 9 uviđamo isto stanje s nejednakim brojem ispitanika između uzorka kao što je navedeno i u Tablici 5. Iz vrijednosti standardne devijacije koja se kreće u rasponu od ,32 do ,40 vidljivo je da je varijabilitet podjednak u svim ćelijama što nam potvrđuje i rezultati Leveneovog testa homogenosti varijance ($F(5,1098)=0,739$; $p>,05$). Time zaključuje se da ne postoji statistički značajna razlika varijanci sudionika na svim razinama obiteljske strukture i broja djece. Što se tiče aritmetičkih sredina, možemo vidjeti da obje skupine na svim razinama pokazuju sličnu i relativno visoku procjenu obiteljske otpornosti s obzirom da je teorijski prosjek 2,5. Najvišu procjenu pokazuje skupina majki s troje i više djece iz dvoroditeljskih obitelji ($M=3,20$, $SD=,32$), dok najnižu procjenu obiteljske otpornosti pokazuju majke s jednim djetetom iz jednoroditeljskih obitelji ($M=3,04$, $SD=,37$). Prema razini obiteljske strukture možemo vidjeti nižu ukupnu procjenu obiteljske otpornosti kod majki iz jednoroditeljskih obitelji ($M=3,06$, $SD=,37$) od majki iz dvoroditeljskih obitelji ($M=3,18$, $SD=,35$). Prema razini skupine broja djece u obitelji možemo vidjeti nižu ukupnu procjenu obiteljske otpornosti majki s jednim djetetom ($M=3,09$, $SD=,39$), dok višu ukupnu procjenu obiteljske otpornosti uočavamo kod skupine majki s troje i više djece ($M=3,19$, $SD=,33$). Nadalje, Kolmogorov-Smirnovljev testom provjerena je i normalnost distribucije. Možemo vidjeti da većina K-S statistika nije značajna, odnosno zaključujemo da su sve varijable normalno distribuirane, osim majki koje imaju jedno dijete, a dolaze iz dvoroditeljskih obitelji ($F=,082$, $p<,05$). Međutim, ANOVA dopušta eventualna odstupanja od normalnosti distribucije, stoga ovo odstupanje neće značajno utjecati na rezultate.

Tablica 10: Rezultati analize varijance obiteljske otpornosti s obzirom na obiteljsku strukturu i broj djece

Izvor varijabiliteta	SS	df	MS	F	η^2
Između grupa	4384,780	1	4384,780	35012,529*	,970
Obiteljska struktura	1,250	1	1,250	9,983**	,009
Broj djece	,393	2	,197	1,571	,003
Interakcija OS i BD	,047	2	,024	,189	,000
Unutar grupa	137,508	1098	,125		
Ukupno	11164,457	1104			

* $p < 0,01$, ** $p < 0,05$; OS=obiteljska struktura; BD=broj djece; SS=suma kvadrata; MS=srednja suma kvadrata; η^2 =parcijalni eta kvadrat

U Tablici 10 prikazani su rezultati provedene analize varijance iz kojih je vidljivo postojanje jednog značajnog glavnog efekta. Prema dobivenim rezultatima ($F(1,1098)=9,983$; $p < ,05$) ponovno smo dobili značajni glavni efekt struktura obitelji. Drugi glavni efekt, broj djece, pokazao se statistički neznačajnim na djelovanje percepcije ukupne obiteljske otpornosti ($F(2,1098)=1,571$; $p > ,05$) stoga H9a nije potvrđena. Interakcija glavnih efekata pokazala se statistički neznačajnom ($F(2,1098)=,189$; $p > ,05$), odnosno zaključujemo da obiteljska struktura djeluje na otpornost obitelji neovisno o broju djece u obitelji, stoga H9b također nije potvrđena. Parcijalni eta kvadrat (η^2) za prvi glavni efekt iznosi ,009, dakle u ovoj analizi ,9% varijance kod percepcije obiteljske otpornosti može se objasniti s obiteljskom strukturom.

Slika 3: Grafički prikaz raspodjele aritmetičkih sredina percepcije obiteljske otpornosti obzirom na interakciju obiteljske strukture i broja djece u obitelji

Prethodno dobivene rezultate dvosmjerne ANOVA-e ($F(2,1098)=,189$; $p>,05$) da ne postoji interakcije dvaju glavnih efekata na obiteljsku otpornost potvrđuje i Slika 3 gdje možemo vidjeti da ne dolazi do presijecanja dvaju glavnih efekata, odnosno da postoji blagi efekt obiteljske strukture neovisno o broju djece u obitelji.

5. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je u ispitati razlike u šest dimenzija obiteljske otpornosti (obiteljska komunikacija i rješavanje problema, korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, zadržavanje pozitivne perspektive, obiteljska povezanost, obiteljska duhovnost, sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama) u percepciji kod majki koje dolaze iz jednoroditeljskih obitelji i

majki koje dolaze iz dvoroditeljskih obitelji. Isto tako, cilj je bio ispitati odnos ukupne obiteljske otpornosti, obiteljske strukture (jednoroditeljska i dvoroditeljska obitelj) i sociodemografskih obilježja majki (dob, prihodi, broj djece).

Dobiveni rezultati pokazuju da majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju nižu percepciju na skoro svim dimenzijama obiteljske otpornosti od majki koje dolaze iz dvoroditeljskih obitelji, međutim ta razlika je relativno mala. Na dimenziji obiteljska komunikacija i rješavanje problema majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju malo nižu razinu nego majke iz dvoroditeljskih obitelji, što nam uglavnom potvrđuju i prošla istraživanja. Devito (2004) naglašava da je komunikacija, koja u obitelji služi učvršćivanju odnosa i izbjegavanju konflikta, uspješnija u dvoroditeljskim obiteljima koje imaju jasnu podjelu uloga u obitelji. Isto tako, Baumrid (1991, prema Theiss, 2018) smatra da su za uspješniju komunikaciju u obitelji potrebne dimenzije komunikacije kao što su responzivnost i kontrola, a koje bi morale dolaziti od oba roditelja. Min i sur., (2008) također zaključuju da je komunikacija majka-dijete manje pozitivna u jednoroditeljskim obiteljima nego što je to u dvoroditeljskim. Isto tako, Min i sur., (2008) navode da što je manje pozitivne komunikacije između roditelja i adolescenata, to je veći osjećaj otuđenja kod adolescenata te da je obiteljska struktura (jednoroditeljska) bila je značajan prediktor otuđenja adolescenata. Isto tako, treba uzeti u obzir ako je razlog jednoroditeljstva bio razvod (što je 58% slučajeva u ovom istraživanju), da većina djece, tijekom dvogodišnjeg razdoblja neposredno nakon razvoda pokazuju neke probleme prilagodbe (dječaci obično pokazuju probleme ponašanja, dok djevojčice obično doživljavaju emocionalne probleme) (Damota, 2019). Zbog navedenog, dijete bi moglo iskazivati manju želju za komunikacijom s roditeljima, što na kraju rezultira lošijom percepcijom komunikacije u obitelji. Nadalje, Damota (2019), također navodi da su majke koje su razvedene, u prvoj godini nakon razvoda, pokazivale znatno manje ljubavi prema svojoj djeci te su manje komunicirale s njima. Međutim, ovim zaključcima u ovom istraživanju trebamo pristupiti s oprezom jer ne znamo točno vrijeme razvoda, odnosno ne znamo koliko je vremena prošlo od razvoda (jesu li majke i djeca u periodu prikupljanja podataka ovog istraživanja bili u neposrednom periodu 1-2 godine nakon razvoda), niti su sve majke iz jednoroditeljskih obitelji rastavljene. Uzimajući sve u obzir, jasna, otvorena i izravna komunikacija među članovima obitelji i empatija prema poziciji svakog pojedinca su važni faktori koji povećavaju obiteljsku otpornost (Greeff i Fillis, 2009).

Na dimenziji korištenje ekonomskih i socijalnih resursa majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju malo nižu razinu nego majke iz dvoroditeljskih obitelji, što nam potvrđuju i prošla istraživanja. Galić i sur. (2022) utvrđuju da majke iz jednoroditeljskih obitelji smatraju da se mogu manje osloniti na neformalnu podršku okoline nego što mogu majke iz dvoroditeljskih obitelji. Isto tako, Gašiljević (2016) navodi kako je osuda društva i nedovoljna socijalna podrška jednoroditeljskim obiteljima jedna od najvećih prepreka s kojima se takve obitelji susreću. Burić (2007) naglašava iste probleme nedostatka socijalne podrške prijatelja i susjeda te nedovoljna informiranost o propisima i pomoći. Razlog tome možemo potražiti u percepciji društva na jednoroditeljsku obitelj. Raboteg-Šarić i Pećnik (2010) navode da društvo ima pozitivnije mišljenje o osobama koje dolaze iz nuklearne, tradicionalne obitelji od bilo koje druge vrste obitelji. Zbog navedenog, čak i da majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju veću želju za podrškom i resursima iz okoline, od prijatelja ili susjeda, neminovno se susreću sa stereotipima koje društvo donosi. Navedena problematika društva na kraju utječe i na osobni stav jednoroditeljskih obitelji prema njima samima (Raboteg-Šarić, Pećnik, 2010), stoga majke iz jednoroditeljskih obitelji vjerojatno manje traže neformalnu podršku okoline. Isto tako, treba naglasiti da majke u ovom istraživanju dolaze iz manjih gradova u RH i iz manjih mjesta gdje bi osuda društva mogla dolaziti više do izražaja.

Na dimenziji pozitivna perspektiva nisu pronađene statistički značajne razlike između majki iz jednoroditeljskih i majki iz dvoroditeljskih obitelji, odnosno hipoteza da će majke iz jednoroditeljskih obitelji imati nižu percepciju pozitivne perspektive u obitelji od majki iz dvoroditeljskih obitelji nije potvrđena. Ovi nalazi uglavnom nisu u skladu s prethodnim istraživanjima koja navode da majke iz jednoroditeljskih obitelji sustavno pokazuju veće razine depresivnosti, lošijeg mentalnog stanja i veće razine distresa (Galić i sur., 2022; Cheeseman i sur., 2011; Avison i sur., 2007; Liang i sur., 2019) što bi moglo utjecati na njihovu pozitivnu životnu perspektivu. Dio odgovora na ove rezultate možemo pronaći kod individualnih perspektivama majki. Taylor i Conger (2014) navode da samohrane majke s višim razinama optimizma, samopouzdanja i samopoštovanja imaju niže razine unutarnjih simptoma poput depresije i anksioznosti, te više razine pozitivnih roditeljskih ponašanja, odnosno ukazuju da su psihosocijalne karakteristike unutarnjih snaga i suočavanja s problemima moderatori rizika za samohrane majke. Nadalje, istraživanje koje se bavilo samoefikasnosti majki (Božić, 2015) pokazalo je da majke iz jednoroditeljskih obitelji procjenjuju samoefikasnost višom nego što to

procjenjuju majke iz dvoroditeljskih obitelji. Shodno navedenome, Taylor i Conger (2017) govore da su samopouzdanje i samopoštovanje povezani s višim razinama pozitivnog prilagođavanja u obiteljima samohranih majki, odnosno da osjećaji samopouzdanja mogu odrediti strategije suočavanja pojedinca, koliko će truda uložiti i koliko dugo će to trajati. Drugim riječima, možemo reći da problemi jednoroditeljstva iziskuju nove načine prilagođavanja u teškim situacijama, a ti načini mogu biti veće samopouzdanje, samopoštovanje i samoeфикаsnost što na kraju može rezultirati i većom pozitivnom perspektivom. Ovakvo stajalište zagovara i Shaw (1991) koja smatra da proces samohranog roditeljstva razvija nove vještine neovisnosti i sposobnost rukovanja u različitim situacijama.

Na dimenziji obiteljske povezanosti majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju nešto nižu razinu nego majke iz dvoroditeljskih obitelji. Iako neka istraživanja ne pokazuju značajnu razliku u obiteljskoj kohezivnosti s obzirom na strukturu obitelji (Brajša-Žganec i Hanzec, 2015) te da potpuna obitelj ne donosi nužno potpune i zdrave uvjete za razvoj samopoštovanja (djeteta) nego je za to zaslužna upravo kvaliteta veze između njezinih članova (Berc, 2009) u ovom istraživanju smo dobili drugačije rezultate. Brojna istraživanja potvrđuju smanjenu povezanost, kohezivnost, i toplinu u obitelji nakon rastave braka i u obiteljima samohranih majki u odnosu na intaktne obitelji (Hetherington, 1979.; 1988, Amato, 1987; prema Keresteš, 2001). Istraživanje Zloković (2012) pokazalo je da niska povezanost u obitelji ukazuje na moguće kaotične odnose u obitelji. Isto tako, ista autorica navodi da je (visoka) komunikacija u obitelji jedna od pretpostavki koja pridonosi (visokoj) kohezivnosti u obitelji, a u svom istraživanju pronalazi korelaciju između navedenih pojmova. Budući da je u ovom istraživanju hipoteza o lošijoj percepciji o komunikaciji u jednoroditeljskoj obitelji potvrđena, to može biti jedan od mogućih razloga niže percepcije na dimenziji obiteljske povezanosti. Nadalje, vrijeme koje članovi obitelji provode zajedno, smatra se jednom komponentnom definiranja obiteljske povezanosti (Olson, 2000), a gledajući da u jednoroditeljskim obiteljima nije stalno prisutan drugi roditelj (u ovom slučaju otac), može doći do smanjenog zajedničkog obiteljskog vremena i smanjene uobičajene interakcije između članova što može utjecati na obiteljsku povezanost. Dodatno, bitno je naglasiti da se odnosi među članovima obitelji i obiteljska dinamika mijenja ulaskom djeteta u adolescenciju (Brajša-Žganec, Burušić, Merkaš, Šakić, 2009), a obiteljska kohezivnost pada (Baer, 2002). S obzirom na dob djece majki u ovom istraživanju (od 9 do 13 godina), možemo na to gledati kao jedan od mogućih razloga smanjenje percepcije povezanosti u obitelji.

Na dimenziji obiteljske duhovnosti majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju malo nižu razinu nego majke iz dvoroditeljskih obitelji. Dosadašnja istraživanja koja su se bavila povezanošću između obiteljske strukture i roditeljske religioznosti pokazuju dosta nekonzistentne rezultate (Petts, 2014). Poston i Turnbull (2004; prema Hrkać 2022) pronalaze pozitivnu povezanost između duhovnosti i kvalitete života u cjelovitim obiteljima, a DeFrain (1999) također ističe važnost religije i duhovnosti u snažnim (cjelovitim) obiteljima dok McFarlane (2001) pak navodi da su pojedinci iz jednoroditeljskih obitelji pokazivali više razine religioznosti od pojedinaca iz nuklearne obitelji. No, Petts (2014) navodi da su religijska prenošenja unutar netradicionalnih obitelji manja u usporedbi s tradicionalnih obiteljima te da je utjecaj roditeljske religioznosti na religijsko sudjelovanje i religijsku važnost bio slabiji kod mladih koji su odrasli u mješovitim obiteljima, obiteljima samohranih roditelja, roditeljima koji nikada nisu bili u braku i obiteljima u kojima su roditelji u izvanbračnoj zajednici nego kod onih koji su odrasli s vjenčanim biološkim/posvojenim roditeljima. Isto tako, valja konceptualno pristupiti religioznosti u obitelji i braku na području Republike Hrvatske i katolika. Aračić (2019) navodi da su ljudi s višim stupnjem religioznosti skloniji tradicionalnoj podjeli uloga između muškaraca i žena te da brak i (cjelovita) obitelj čine temelj sreći i smislu u životu. Stoga, mogli bi zaključiti da će osobe koje su sklonije rastavi braka, životu u izvanbračnoj zajednici i novim (netradicionalnim) oblicima obitelji kao što je jednoroditeljska obitelj, pokazivati manji stupanj religioznosti s obzirom na njihov (mogući) moderni svjetonazor.

Na dimenziji sposobnosti pronalaženja smisla u nedaćama majke iz jednoroditeljskih obitelji iskazuju nešto nižu razinu nego majke iz dvoroditeljskih obitelji. Iako istraživanje Štampar (2017) nalaže da majke statistički značajno dimenziju sposobnosti pronalaženja smisla u nedaćama procjenjuju višom nego što to procjenjuju očevi, navedeni nalaz možemo tumačiti da brojna istraživanja pokazuju višu depresivnost majki u jednoroditeljskim obiteljima (Galić i sur., 2022), lošije mentalno stanje (Cheeseman i sur., 2011; Liang i sur., 2019) te više razine distresa (Avison i sur., 2007). Navedeni nalazi mogli bi utjecati na opću manju pozitivnost u životu i sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama. Isto tako, samo postojanje mogućeg traumatičnog iskustva, odnosno životne nedaće, kao što je rastava braka ili smrt partnera moglo bi smanjiti učinkovitost pronalaženja smisla u istome.

Rezultati ANOVA-e djelomično potvrđuju postavljene hipoteze. Naime, nije pronađena ni jedna statistički značajna interakcija djelovanja između obiteljske strukture i sociodemografskih obilježja majki (dob, prihod i broj djece u obitelji) na ukupnu obiteljsku otpornost. Nisu potvrđene ni hipoteze o djelovanju samo jednog glavnog efekta dobi i broju djece u obitelji na ukupnu obiteljsku otpornost neovisno o obiteljskoj strukturi. To nije u skladu s dosadašnjim istraživanjima koja govore da je starija dob majki zaštitni faktor obiteljskoj otpornosti te da obitelji s manje djece imaju veću vjerojatnost stabilnijeg funkcioniranja (Benzies i Mychasiuk, 2009). Isto tako, Qian i sur. (2021) navode da majke s dvoje djece imaju veći roditeljski stres nego one s jednim djetetom. Međutim, potvrđeno je zasebno djelovanje dva glavna efekta na ukupnu obiteljsku otpornost, a to je obiteljska struktura i subjektivni doživljaj prihoda majki. Utjecaj obiteljske strukture na obiteljsku otpornost je bio i očekivan zbog prethodnih rezultata na pojedinim dimenzijama obiteljske otpornosti, a analiza varijance je potvrdila ta očekivanja da će majke iz jednoroditeljske obitelji percipirati ukupnu obiteljsku otpornost malo nižom od majki iz dvoroditeljskih obitelji. Značajna razlika pronađena je kod ukupne obiteljske otpornosti u subjektivnim doživljajima prihoda, na način da majke koje su nezadovoljne prihodom percipiraju obiteljsku otpornost nižom od majki koje su zadovoljne prihodom, što je u skladu s prijašnjim istraživanjima. Naime, istraživanja nalažu kako je upravo dobro financijsko stanje zaštitni faktor obiteljske otpornosti. Staveteig & Wigton, (2005; prema Black i Lobo, 2008) smatraju da su siromaštvo i geografska mjesta s ograničenim resursima najveći sveprisutni rizici obitelji te da se siromašne obitelji potencijalno suočavaju s višestrukim stresovima, poput nezaposlenosti, stanovanje ispod standarda, nedostatak zdravstvene skrbi, kriminal, nasilje i zlouporaba supstanci što na kraju može rezultirati manjom obiteljskom otpornošću. Benzies i Mychasiuk (2009) također navode stabilan prihod u obitelji kao zaštitni čimbenik obiteljske otpornosti. Međutim, iako je pronađena značajna razlika u prihodima majki na percepciju obiteljske otpornosti, treba uzeti u obzir da veliki dio učinka strukture obitelji na obiteljsku otpornost može biti pripisano faktoru prihoda jer je u tom slučaju glavni efekt strukture obitelji znatno pao (u usporedbi s drugim slučajevima gdje glavni efekti drugog faktora nisu bili značajni). Stoga, moglo bi se zaključiti da su u ovom slučaju učinci same strukture obitelji na obiteljsku otpornost mali te su vjerojatno posljedica drugih faktora (poput prihoda), nego same činjenice je li obitelj dvoroditeljska ili jednoroditeljska. Zadovoljstvo prihodom u obitelji može imati značajan utjecaj

na obiteljsku otpornost pružajući financijsku stabilnost, pristup resursima (kao što su obrazovanje), smanjenju sukoba zbog novca te više prilika za rast i razvoj.

Ograničenja ovog istraživanja i prijedlozi za buduća

U ovom istraživanju nije utvrđena značajno statistička razlika u pozitivnoj perspektivi kod majki iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji te nije pronađen utjecaj sociodemografskih obilježja majki kao što su dob i broj djece u obitelji na obiteljsku otpornost s obzirom na obiteljsku strukturu. Zbog navedenog, navedene bi se hipoteze mogle dodatno istražiti kako bi se bolje razumjelo međusobno djelovanje.

Podaci ovog istraživanja temelje se na onome što roditelji i djeca sami procjenjuju o svojim obiteljima (samoprocjenjivanju), pa je bitno napomenuti da socijalna poželjnost odgovora može utjecati na način na koji odgovaraju, posebno kada je riječ o ocjeni obiteljske otpornosti. Isto tako, na rezultate su mogli utjecati strah od osude, nedostatak razumijevanja pojedinih pitanja ili nemogućnost samopromatranja kod majki. Procjene obiteljske otpornosti mogu se razlikovati od stvarnih okolnosti u obitelji na što bi bilo korisno obratiti pozornost u budućim istraživanjima o obiteljskoj otpornosti.

Osim navedenog, u ovom istraživanju postoji problem neujednačenih uzoraka. Naime, postoji velika razlika u broju sudionica kod majki iz jednoroditeljskih obitelji (n=178) i majki iz dvoroditeljskih obitelji (n=939). Navedeni problem ispravljen je korekcijama u analizama (Welchov test), međutim ujednačeniji uzorci mogli bi biti prijedlog za sljedeća istraživanja.

Za buduća istraživanja bilo bi zanimljivo istražiti iste probleme na uzorku očeva te dodatno vidjeti ima li razlike između majki i očeva u percipiranju obiteljske otpornosti u obitelji, s obzirom da očeva u jednoroditeljskim obiteljima ima znatno manje nego majki. Isto tako, bilo bi zanimljivo istražiti koliko neka duga sociodemografska obilježja (poput obrazovanja, zdravlja i sl.) utječu na obiteljsku otpornost u odnosu na obiteljsku strukturu. Odnosno, u slučaju značajnosti sociodemografskih obilježja, koliko obiteljska struktura ima utjecaja na obiteljsku otpornost. Dodatno, obiteljska otpornost je iznimno složen konstrukt, a jednoroditeljske obitelji nejedinstvena sociološka kategorija s velikim varijabilitetom između njih, što bi trebala biti motivacija za daljnja dubiozna istraživanja kako bi se ovi pojmovi mogli bolje razumjeti.

Praktične implikacije

Rezultati ovog istraživanja, koji pokazuju da majke iz jednoroditeljskih obitelji sustavno pokazuju nešto nižu percepciju u obiteljskoj otpornosti, mogli bi potaknuti razvoj ciljanih programa podrške za samohrane roditelje i roditelje koji dolaze iz jednoroditeljskih obitelji na načina da bolje razumijemo čimbenike koji doprinose obiteljskoj otpornosti. Takvi programi mogli bi uključivati resurse za bolje upravljanje stresom, financijsku podršku, obrazovne programe o roditeljstvu i pristup mrežama podrške s obzirom da su to gorući problemi u jednoroditeljskim obiteljima (Gašiljević, 2016). Kombinacija dimenzija obiteljske otpornosti može stvoriti otpornu obiteljsku jedinicu koja je spremna prevladati izazove i izrasti jača iz njih. Dodatno, kako su se prihodi u obitelji pokazali značajnim na utjecaj percepcije obiteljske otpornosti, navedeni nalazi mogli bi potaknuti na razvoj ciljanih programa financijske pismenosti koji bi pojedincima pružili znanje, vještine i alate potrebne za upravljanje osobnim financijama na odgovoran i učinkovit način.

6. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike u percepciji šest dimenzija obiteljske otpornosti kod majki u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima te dodatno vidjeti kako sociodemografska obilježja majki kao što su dob, prihodi i broj djece u obitelji utječu na percepciju ukupne obiteljske otpornosti s obzirom na obiteljsku strukturu.

Majke iz jednoroditeljskih obitelji pokazuju nešto nižu percepciju od majki iz dvoroditeljskih obitelji u skoro svim dimenzijama obiteljske otpornosti. Dimenzije u kojima pokazuju nešto nižu razinu obiteljske otpornosti su: obiteljska komunikacija i rješavanje problema, korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, obiteljska povezanost, obiteljska duhovnost, sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama. Dimenzija u kojoj nije pronađena statistički značajna razlika između majki iz jednoroditeljskih i majki iz dvoroditeljskih obitelji je zadržavanje pozitivne perspektive. Nadalje, analizom varijance htjelo se ispitati odnos ukupne obiteljske otpornosti (sačinjene od šest dimenzija obiteljske otpornosti) i nekih sociodemografskih obilježja majki (dob, prihod i broj djece u obitelji) s obzirom na obiteljsku strukturu (jedoroditeljska ili dvoroditeljska obitelj). Rezultati nisu potvrditi očekivane pretpostavke da će biti statistički značajnih interakcija sociodemografskih obilježja majke i

obiteljske strukture na obiteljsku otpornost, međutim pronađeno je djelovanje efekta prihoda majki na obiteljsku otpornost. Majke koje su zadovoljne s prihodom pokazuju veće rezultate na obiteljskoj otpornosti od majki koje nisu zadovoljne svojim prihodom. Ovdje treba napomenuti da znatan dio razlika u obiteljskoj otpornosti kod jednoroditeljskih i dvoroditeljskih majki može biti objašnjen razlikama u prihodima. Isto tako, dokazan je utjecaj obiteljske strukture na ukupnu obiteljsku otpornost na način da majke koje dolaze iz jednoroditeljskih obitelji pokazuju malo niže rezultate na ukupnoj obiteljskoj otpornosti od majki koje žive u dvoroditeljskim obiteljima, što je bilo i očekivano s obzirom na prijašnje rezultate na pojedinačnim dimenzijama.

Obitelj kao živući organizam vrlo je složena društvena institucija koja se mijenja s vremenom u kojem živimo, a obiteljska otpornost kao pokazatelj funkcionalne obitelji dinamičan proces koji zahtjeva konstantno proučavanje i adaptiranje sukladno (novim) situacijama i problematikama. Koncept obiteljske strukture i nekih sociodemografskih obilježja kao zaštitnih čimbenika u obiteljskoj otpornosti trebali bi biti pojam daljnjih istraživanja, a dobiveni nalazi ovog istraživanja motivacija za adekvatniju pomoć jednoroditeljskim obiteljima u Republici Hrvatskoj, a i šire.

7. Literatura

- Abu, N. H., Abidin, F. Z., Zaidi, M. F. A., & Mansor, M. (2018). Entrepreneurship Challenges: A Case Study Among Single Mother Entrepreneurs In Northern Region. *Creativity And Innovation*, 95.
- Agnafors, S., Bladh, M., Svedin, C. G., & Sydsjö, G. (2019). Mental health in young mothers, single mothers and their children. *BMC psychiatry*, 19, 1-7. <https://doi.org/10.1186/s12888-019-2082-y>
- Aračić, P., Baloban, J., & Nikodem, K. (2019). Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine. *Bogoslovska smotra*, 89(2), 331-353. <https://hrcak.srce.hr/31164>
- Avison, W. R., Ali, J., & Walters, D. (2007). Family structure, stress, and psychological distress: A demonstration of the impact of differential exposure. *Journal of Health and Social Behavior*, 48(3), 301-317. <https://doi.org/10.1177/002214650704800307>
- Baer, J. (2002). Is family cohesion a risk or protective factor during adolescent development?. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 668-675. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00668.x>
- Barrett, G. F., & Conlon, R. (2003). Health Care Spending, Family Structure and Family Health. *The Economic and Labour Relations Review*, 14(1), 143-152. <https://doi.org/10.1177/103530460301400111>
- Begonja, A. (2021). Doživljaj roditeljstva majki u jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima (Doctoral dissertation, University of Zadar. Department of Psychology). <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:730951>
- Benzies, K., & Mychasiuk, R. (2009). Fostering family resiliency: A review of the key protective factors. *Child & Family Social Work*, 14(1), 103-114. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2008.00586.x>
- Berc, G. (2009). Obiteljska kohezivnost u kontekstu sukoba radne i obiteljske uloge roditelja (Doctoral dissertation, Pravni fakultet u Zagrebu). <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/ocjenski-rad/357030>
- Black, K., & Lobo, M. (2008). A conceptual review of family resilience factors. *Journal of family nursing*, 14(1), 33-55. <https://doi.org/10.1177/1074840707312237>
- Božić, I. (2015). Prezaštićivanje i samoeфикаsnost majki i problemi u ponašanju djece rane predškolske dobi s obzirom na strukturu obitelji (Doctoral dissertation, University of Rijeka. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Psychology). <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:056939>

- Brajša-Žganec, A., Burušić, J., Merkaš, M., & Šakić, M. (2009). Zajedničke aktivnosti članova obitelji i roditeljska percepcija obiteljske kohezije u obiteljima s djecom u ranoj adolescenciji. In II. Hrvatski kongres primijenjene psihologije (pp. 58-58). <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/prilog-skup/550785>
- Brajša-Žganec, A., Hanzec, I. (2015). Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba djece u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija* 8/2. 139-150. <https://klinicka.nakladaslap.com/public/pdf/2015-2-3.pdf>
- Bronfenbrenner, U., (1979). *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Carlson, D. S., Kacmar, K. M., & Williams, L. J. (2000). Construction and initial validation of a multidimensional measure of work–family conflict. *Journal of Vocational behavior*, 56(2), 249-276. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1999.1713>
- Cheeseman, S., Ferguson, C., & Cohen, L. (2011). The experience of single mothers: Community and other external influences relating to resilience. *The Australian Community Psychologist*, 23(2), 32-49. <https://psychology.org.au/aps/media/acp/cheeseman-et-al-acp-2-11.pdf>
- Cohen, O., & Dekel, R. (2000). Sense of coherence, ways of coping, and well being of married and divorced mothers. *Contemporary Family Therapy*, 22, 467-486. <https://doi.org/10.1023/A:1007853002549>
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Damota, M. D. (2019). The effect of divorce on families' life. *Journal of Culture, Society and Development*, 48, 25-31.
- Daryanani, I., Hamilton, J. L., Abramson, L. Y., & Alloy, L. B. (2016). Single mother parenting and adolescent psychopathology. *Journal of abnormal child psychology*, 44(7), 1411-1423. <https://doi.org/10.1007/s10802-016-0128-x>
- DeFrain, J. (1999). Strong families. *Family matters*, 53, 6-13.
- DeHaan, L. G., Hawley, D. R., & Deal, J. E. (2012). Operationalizing family resilience as process: Proposed methodological strategies. In *Handbook of family resilience* (17-29). New York, NY: Springer New York. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3917-2_2
- Devito, Joseph. A. (2004). *The Interpersonal Communication Book*. Boston: Pearson
- Državni zavod za statistiku. Popis 2021. Republika Hrvatska. <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>

- Eurostat (2020). How many single-parent households are there in the EU? <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2>
- Ferić, M., Maurović, I., & Žižak, A. (2016). Izazovi istraživanja otpornosti obitelji. *Kriminologija & socijalna integracija*, 24(1), 3.
- Fletcher, D., Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18(1), 12-23. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000124>
- Galić, R., Družić Ljubotina, O., & Sušac, N. (2022). Neke odrednice psihološke dobrobiti majki iz jednoroditeljskih obitelji. *Socijalna psihijatrija*, 50(3), 320-349. <https://hrcak.srce.hr/file/423513>
- Gašljević, H. (2016). Suradnja jednoroditeljskih obitelji sa školom-perspektiva nastavnika (Doctoral dissertation).
- Gauvin-Lepage, J., Lefebvre, H., Malo, D. (2014): Family resilience: Defining concept from a humanistic perspective. *Interdisciplinary Journal of Family Studies*. 19(2), 22–36. https://ijfs.padovauniversitypress.it/system/files/papers/19_2_02.pdf
- Graham, S., & Braverman, A. (2012). 11 ARTs and the single parent. *Reproductive donation: Practice, policy and bioethics*, 189.
- Greeff, A. P., & Fillis, A. J. A. (2009). Resiliency in poor single-parent families. *Families in society*, 90(3), 279-285. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.3902>
- Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2), 169-182. <https://hrcak.srce.hr/3730>
- Harini, P., & Kaloeti, D. V. S. (2021). Family Resilience and Mental Health During the COVID-19 Pandemic: Systematic Literature Review. *Ieomsociety. Org*, 3267-3275. <https://ieomsociety.org/proceedings/2021indonesia/581.pdf>
- Harrist, A. W., Henry, C. S., Liu, C., & Morris, A. S. (2019). Family resilience: The power of rituals and routines in family adaptive systems. <https://doi.org/10.1037/0000099-013>
- Hawley, D. R. (2013): The Ramifications for Clinical Practice of a Focus on Family Resilience. U: Bevcar, D.S. (ur). *Handbook of Family Resilience*. Springer. 31–49.
- Heath, D. T., & Orthner, D. K. (1999). Stress and adaptation among male and female single parents. *Journal of Family Issues*, 20(4), 557-587. <https://doi.org/10.1177/019251399020004007>
- Herdiana, I., Suryanto, N. I. D. N., & Seger Handoyo, N. I. D. N. (2018). Family resilience: A conceptual review. <http://repository.unair.ac.id/id/eprint/86592>

- Hilton, J. M., & Devall, E. L. (1998). Comparison of parenting and children's behavior in single-mother, single-father, and intact families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 29(3-4), 23-54. https://doi.org/10.1300/J087v29n03_02
- Hrkać, I. (2022). *Snažne obitelji i obiteljska snaga* (Doctoral dissertation, University of Rijeka. Faculty of Humanities and Social Sciences. Department of Pedagogy). <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:485794>
- Keresteš, G. (2001). Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majka. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 10(4-5 (54-55)), 903-925. <https://hrcak.srce.hr/file/31330>
- Kilanowski, J. F. (2017). Breadth of the socio-ecological model. *Journal of agromedicine*, 22(4), 295-297. <https://doi.org/10.1080/1059924X.2017.1358971>
- Kim, G. E., & Kim, E. J. (2020). Factors affecting the quality of life of single mothers compared to married mothers. *BMC psychiatry*, 20, 1-10. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02586-0>
- Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restorative Dentistry & Endodontics*, 38(1), 52-54. <https://doi.org/10.5395/rde.2013.38.1.52>
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford Press
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Kosi, T. (2020). *Psihološka otpornost i promicanje oporavka od psihičkih bolesti*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. Odsjek Psihologija. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:192816>
- Krčmar, Barbara. 2012. Problematika jednoroditeljskih obitelji u suvremenom društvu. *Časopis studenata pedagogije Hrvatske* 1. <https://hrcak.srce.hr/299822>
- Liang, L. A., Berger, U., & Brand, C. (2019). Psychosocial factors associated with symptoms of depression, anxiety and stress among single mothers with young children: A population-based study. *Journal of affective disorders*, 242, 255-264. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.08.013>
- Lounds Taylor, J. (2017). When is a good outcome actually good? *Autism*, 21(8), 918-919. <https://doi.org/10.1177/1362361317728821>
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. (2000): The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*. 12 (4). 857–885. <https://doi.org/10.1017/S0954579400004156>

- Luthar, S.S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000a). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71 (3), 543-562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>
- Luthar, S. S. (2006): Resilience in development: A synthesis of research across five decades. U: Cicchetti, D., Cohen, D.J. (ur.). *Developmental Psychopathology: Risk, disorder and adaptation* (second edition). Wiley, New York. 739–795. <https://doi.org/10.1002/9780470939406.ch20>
- Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 18(67), 13-15. <https://hrcak.srce.hr/file/183112>
- Mancini, A.D., Bonanno, G.A. (2006). Resilience in the face of potential trauma: clinical practices and illustrations. *Journal of Clinical Psychology*, 62 (8), 971-85. <https://doi.org/10.1002/jclp.20283>
- Masten, A.S. (2001). Ordinary magic. Resilience processes in development. *The American Psychologist*, 56 (3), 227-238.
- Masten, A. S., & Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. *Handbook of positive psychology*, 74, 88.
- Masten, A. S., Powell, J. L. (2003): A resilience framework for research, policy, and practice. U: S. S. Luthar (ur.). *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge University Press, New York. 1–25.
- Masten, A. S., Wright, M. O. (2010). Resilience over the Lifespan: Developmental Perspectives on Resistance, Recovery, and Transformation. U: Reich, J.W., Zautra, A.J., Hall, J.S. (Ur.), *Handbook of Adult Resilience* (213-237), New York: The Guilford Press.
- Masten, A. S. (2014a). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child Development*, 85, 6 – 20. <https://doi.org/10.1111/cdev.12205>
- Masten, A. S., & Monn, A. R. (2015). Child and family resilience: A call for integrated science, practice, and professional training. *Family Relations*, 64(1), 5-21. <https://doi.org/10.1111/fare.12103>
- McFarlane, J. G. (2001). Family cohesion and religious faith: Individual perceptions of family cohesion and religious faith in nuclear, blending, and single-parent families within four different church denominations. Seattle Pacific University.
- McKinley, C. E., & Lilly, J. (2022). “It's in the family circle”: Communication promoting Indigenous family resilience. *Family relations*, 71(1), 108-129. <https://doi.org/10.1111/fare.12600>

- Miljević-Riđički, R., & Pavin Ivanec, T. (2007). Životna prilagodba majki u različitim tipovima jednoroditeljskih majčinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 17(95), 553-571. <https://hrcak.srce.hr/file/40213>
- Min, H. Y., Lee, Y. J., & Kim, K. H. (2008). The relationship between mother-adolescent communication and adolescents' alienation in single mother-headed family and two-parent family. *Journal of Families and Better Life*, 26(3), 15-23. <https://koreascience.kr/article/JAKO200827053486298.pdf>
- Nelson, G. H. (2009). A study of single mothers' experience of persistence at a four-year public university. Kent State University.
- Newland, L. A. (2014). Supportive family contexts: Promoting child well-being and resilience. *Early Child Development and Care*, 184(9-10), 1336-1346. <https://doi.org/10.1080/03004430.2013.875543>
- Nichols, W. C. (2013): Roads to understand family resilience: 1920 to the twenty – first century. U: Bevcar, D.S. (ur.). *Handbook of Family Resilience*. Springer. 3–16.
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of family therapy*, 22(2), 144-167. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00144>
- Opačić, A., Jovović, I., i Majstorčić, K. (2021). Kvaliteta života jednoroditeljskih obitelji u Republici Hrvatskoj. Udruga LET, Zagreb. https://udruga-let.hr/wp-content/uploads/2021/07/Kvaliteta-zivota_jednoroditeljske-obitelji_rezultati-istrazivanja.pdf
- Patterson, J. M. (2002a): Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*. 64. 349–360. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x>
- Petts, R. J. (2015). Parental religiosity and youth religiosity: Variations by family structure. *Sociology of Religion*, 76(1), 95-120. <https://doi.org/10.1093/socrel/sru064>
- Puljiz, V. (Ed.). (2002). Nacionalna obiteljska politika. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Qian, G., Mei, J., Tian, L., & Dou, G. (2021). Assessing mothers' parenting stress: Differences between one-and two-child families in China. *Frontiers in psychology*, 11, 609715. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.609715>
- Raboteg-Šarić Z, Pećnik N, Josipović V. (2003). Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/rad-ostalo/753860>

- Raboteg-Šarić, Z., & Pećnik, N. (2005). Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za socijalnu politiku*, 12(1), 1-21. <https://doi.org/10.3935/rsp.v12i1.18>
- Raboteg-Šarić, Z., & Pećnik, N. (2010). Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 17(1), 5-25.
- Richards, L. N., & Schmiege, C. J. (1993). Problems and strengths of single-parent families: Implications for practice and policy. *Family relations*, 277-285. <https://doi.org/10.2307/585557>
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*. 57(3), 316–331. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
- Rutter, M. (2013). Annual research review: Resilience–clinical implications. *Journal of child psychology and psychiatry*, 54(4), 474-487. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02615.x>
- Scanzoni, J. H. (2021). *Sexual Bargaining in the Digital Era*. Anthem Press.
- Shaw, S. (1991). The conflicting experiences of lone parenthood. *Lone parenthood*, 143-155.
- Sheridan, S. M., Sjuts, T. M., & Coutts, M. J. (2013). Understanding and promoting the development of resilience in families. *Handbook of resilience in children*, 143-160. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3661-4_9
- Simon, J. B., Murphy, J. J., Smith, S. M. (2005): Understanding and fostering family resilience. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*. 13. 42–436. <https://doi.org/10.1177/1066480705278724>
- Sixbey, M. T. (2005). Development of the family resilience assessment scale to identify family resilience constructs. University of Florida.
- Supratman, L. P. (2018). Family communication on single mother families. *Jurnal ASPIKOM*, 3(4), 675-684. <http://dx.doi.org/10.24329/aspikom.v3i4.226>
- Štampar, L. (2017). Razlika u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences). <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:129508>
- Taylor, Z. E., & Conger, R. D. (2014). Risk and resilience processes in single-mother families: An interactionist perspective. In *Defining prevention science* (pp. 195-217). Boston, MA: Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-7424-2_9
- Ungar, M. (2011): The social ecology of resilience. Addressing contextual and cultural ambiguity of a nascent construct. *American Journal of Orthopsychiatry*. 81. 1–17.

- Ungar, M. (2013): Family Resilience and At-Risk Youth. U: Bevcar, D.S. (ur). *Handbook of Family Resilience*. Springer. 137–153.
- VanBreda, A. D. P. (2001): Resilience theory: Literature review. http://www.vanbreda.org/adrian/resilience/resilience_theory_review.pdf. Posjećeno
- Vanderbilt-Adriance, E., & Shaw, D. S. (2008). Conceptualizing and re-evaluating resilience across levels of risk, time, and domains of competence. *Clinical child and family psychology review*, 11, 30-58. <https://doi.org/10.1007/s10567-008-0031-2>
- Walker, L. O., & Avant, K. C. (2005). Strategies for theory construction in nursing (Vol. 4). *Upper Saddle River*, NJ: Pearson/Prentice Hall. <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/4/0134803523.pdf>
- Walsh, F. (1996). The concept of family resilience: Crisis and challenge. *Family process*, 35(3), 261-281. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x>
- Walsh, F. (2012). Community-based practice applications of a family resilience framework. In *Handbook of family resilience* (pp. 65-82). New York, NY: Springer New York.
- Walsh, F. (2016). Family resilience: A developmental systems framework. *European journal of developmental psychology*, 13(3), 313-324. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1154035>
- Wilmoth, J. D., Smyser, S. (2009): The ABC-X model of family stress in the book of Philippinas. *Journal of Psychology and Theology*. 37(3). 155–162. <https://doi.org/10.1080/17405629.2016.1154035>
- Windle, G. (2011). What Is Resilience? A Review and Concept Analysis. *Reviews in Clinical Gerontology*, 21, 152-169. <https://doi.org/10.1017/S0959259810000420>
- Wise, S. (2003.): Family structure, child outcomes and enviromental mediators: an overview of the Development in Diverse Families Study. Australian Institute of Family Studies.
- Yarosh, S., Chieh, Y., & Abowd, G. D. (2009). Supporting parent–child communication in divorced families. *International Journal of Human-Computer Studies*, 67(2), 192-203. <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2008.09.005>
- Yuda, T. K., & Munir, M. (2023). Social insecurity and varieties of family resilience strategies during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 43(7/8), 756-776. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-08-2022-0201>
- Zakon HR (2023). Zakon o socijalnoj skrbi, Članak 4. <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi>